

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

PD
5725
T3

TAMM...
OM ÄNDELSE HOS
ADVERB...

Licentiat Josef Hein
från värdar Jörg.
Uter utgifna af K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala. VI. 9.

OM
INDELSENER HOS ADVERB

ÖCK

ARKAISKT BILDADÉ

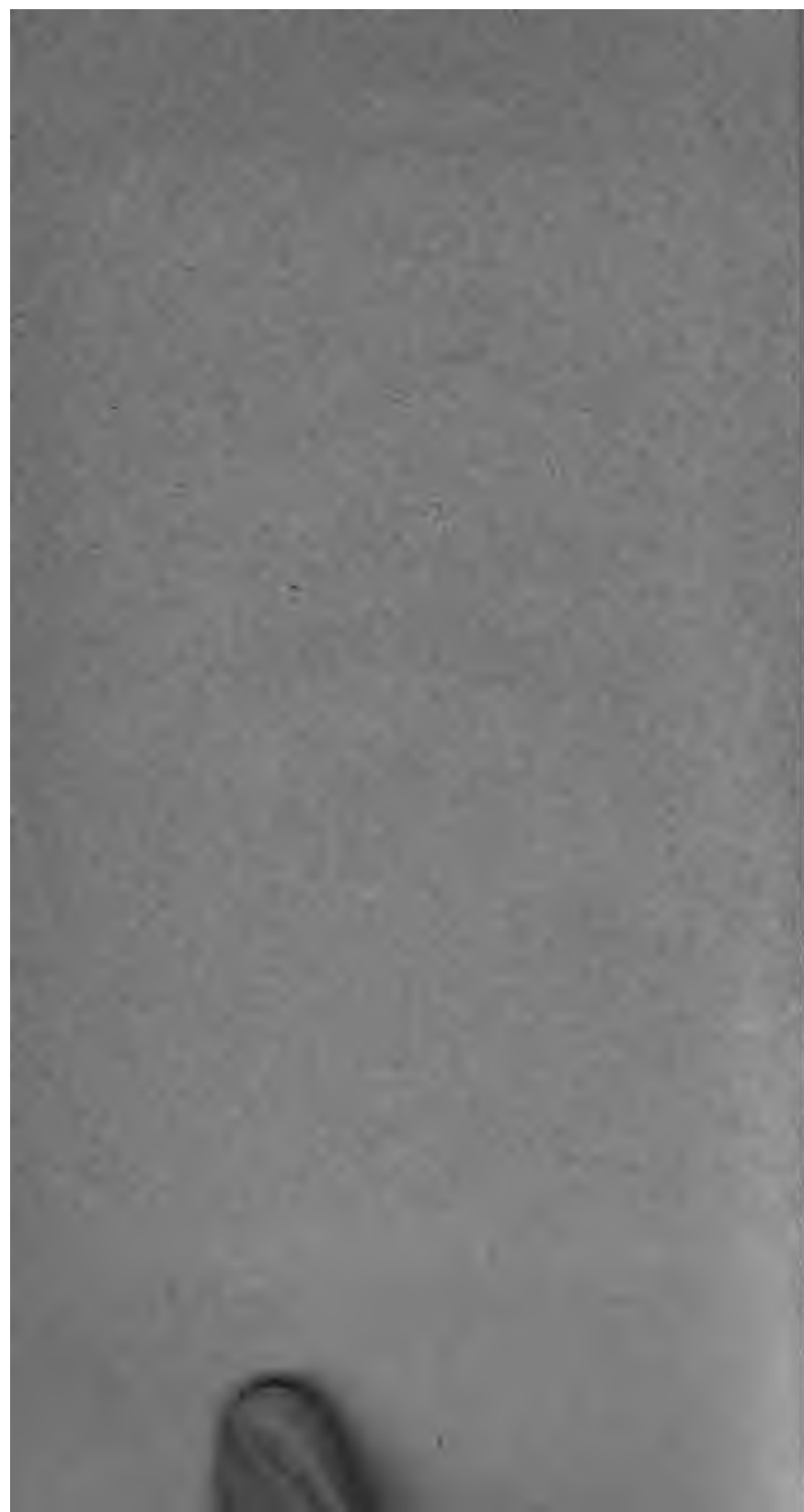
PREPOSITIONSUTTRYCK I SVENSKAN

AV

FREDR. TAMM.

UPSALA
AKADEMISKA BOKHÅNDELSEN
(C. J. LUNDSTRÖM)

LEIPZIG
OTTO HARRASOWITZ

Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala. VI. 9.

OM

ÄNDELSE R HOS ADVERB

OCH

ARKAISKT BILDADE

PREPOSITIONSUTTRYCK I SVENSKAN

AV

FREDR. TAMM.

UPSALA 1899
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

PD 5725

T3

Ändelser hos Adverb ock Prepositionsuttryck.

a i adverb o. prepositionsuttryck.

1. Etymologi o. historik. Av flerfaldig härkomst, nämligen:

A. Inhemskt, av fsv. *-a*, hvilket kan vara av flerehanda etymologisk art, såsom:

a) Gammal adverbändelse, som motsvarar isl. *-a*, samt got. *-ô*, fsax. fht. *-o*, ags. *-e*, urgerm. *-ô*, ock väl ursprungl. är en nominal-kasusändelse, ehuru meningarna äro delade om dess grundform ock ursprungliga funktion. Möjligtvis av förgerm. *-ôm* ss. ändelse i instrumentalis (sociativus)? Eller av förgerm. *-ôd* ss. ändelse i ablativus?

b) Ändelse i gen. plur. hos subst., med adverbieell användning, enbart eller med föregående prepos. *till*.

c) Möjligen någon gång av ä. fsv. *-aR* i gen. sing. (i [*gå*] *till väga*, jfr Rydqvist II 54).

d) Ändelse i oblika kasus i sing. av nominala *n*-stammar, såsom:

α) Gen. mask. (i *till vara*).

β) Kanske ack. mask. i *ända* (brukat med följande lokalt adverb el. prepos.)?

γ) Ack. neutr. av komparativa adj. (i *mera, nära*).

ε) Böjningsändelse i best. sing. ock i plur. hos adj. (i *bara?*).

f) Ersättningsform (som troligen är dels ljudlagsenlig, dels analogisk, allt efter olika accentstyrka; se Noreen: Altschwed. Gr. § 148 med Anm. 1) för ä. fsv. *-o*, hvilket åter kan vara:

α) Gammal ändelse i dat. sing. av femin. *-ô*-stam i *borta*. väl ombildat efter *hemma*, ä. fsv. *borto*, egentl. dat. sing. av en gammal variantform till fsv. *bröt* f. »väg», isl. *braut*.

β) Oblik kasusändelse i sing. av femin. *-ôn*-stam (i *fram-* o. *huvudstupa* av ä. fsv. *stupo*, som brukades både ensamt ock i motsvarande sammans.).

B. Svensk ersättningsform för främmande ändelse.

a) För danskt *-e* ss. pluraländelse (i *av daga*, försvenskad dansk form för fsv. *af daghum, -om*).

b) För lt. *-e*, som kan vara:

α) Gammal adverbändelse, av fornlt. *-o*, motsv. fsv. *-a* (t. ex. i *sakta*).

β) Ändelse i dat. sing. av subst. styrda av prepos. (t. ex. i *till hopa, med rätta* efter mlt. *to hôpe, mit rechte*).

c) Någon gång för mlt. *-ich* i det adverbliellt brukade neutr. sing. av adj. på *-ig-* (t. ex. i *mäkta*, mlt. *mechtich*; kanske ock i *tida*, som till bet. motsvarar mlt. *tidich*, men kan hava fått sitt *-a* egentl. från det inhemska adv. ä. nsv. *tida* »titt ock ofta»).

2. Nuvarande användning. Nu brukliga svenska adverb o. prepositionsuttryck, avledda på *-a*, äro med hänsyn till sina (nutida) grundord av följande slag.

a) Till substantiv: *Tida* (i *sent ock t.*), *ända* (till subst. *ände*, även *ända*, lika med adverbet). Adverb i sammansatt form: *Bar-* o. *jäm-fota*, samt (för så vitt grundordet associeras, med från detta avvikande kvantitetsförhållande:) *bar-backa* (till *bak*).

Uttryck med preposition (ish. *till*): *Av daga, till baka, till fota, till handa, till hopa* (mlt. *to hôpe*), *till rygga* (mlt. *to rügge*); *inför, med* o. *till rätta; till väga*.

b) Till adjektiv: *Bara*. För övrigt lånord av lt. adverb på *-e*, till adjektiv, som i svenskan hava jämte oböjlig form på *-a*, lika med själva adverbena, en form utan *-a* åtm. som förled i sammansättn. eller som grundord för avledn.: *Lika, noga* (jfr *nog-grann, nog-räknad*), *sakta, stilla*.

c) Parallellbildningar till adverb utan *-a*.

α) Med olika betydelse: *Borta*.

β) Varianter med väsentl. lika betydelse: *Mera, nära* (jfr *när* i *när ock fjärran*, bildligt i *göra för när m. m., annars i sammans.*).

d) Till verb: *Fram-* o. *huvudstupa*.

e) Hörande till ordgrupper, men icke avgjort hänförande sig till vissa ord inom dessa grupper ss. grundord: *Makta* (jfr med ursprungl. samma bet. *mäktigt* o. *med makt*); *till vara* (jfr *taga vara på* samt det gamla adj. *var* i vissa arkaist. fraser o. i *var-sam*).

I. **an** i gamla tvåstaviga adverb.

I. Etym. o. hist. Av olika härkomst:

A. Av fsv. *-an* i adverb betecknande riktning från ett håll, motsv. isl. *-an*, got. fsax. *-ana* o. s. v., ett samgermanskt, men icke veterligen i andra indoeur. språk i samma bet. uppvisat adverbsuffix med lokal-ablativ betydelse.

Hos en del hithörande adverb, åtm. i nordiska språk, har den ursprungliga ablativiska betydelsen tidigt fördunklats; t. ex. *nästan* med ursprunglig bet. »från närmaste håll» betyder nu »i det närmaste» (i överförd mening), *fjärran*, *ovan* m. fl. hava nu bet. »in loco» ock måste sammansättas med (*i*)*från* för att få den gamla ablativbetydelsen o. s. v.

B. Undantagsvis av annat ursprung, nämligen:

a) I *samman* o. *sällan* av ett *n*-suffix utan ablativ-betydelse, hvilket fins även i sanskr. *samanâ* »tillsammans».

b) I *medan* o. *sedan* troligen härstammande från ett fornord. **þann* (hvars *þ* sammansmält med förledernas slutande *þ* el. *ð*) med bet. »då» ock identiskt eller åtm. nära släkt med det tyska *dann*, fht. *danna*, *danne* »då», bildat av stammen till demonstrativpronomen (i likhet med det synonyma sv. *då*, fsv. *þa*, isl. *þá*). Jfr got. *niþþan* »medan» (ss. adverb) samt ags. *siððan* (*siþ-þan*), *seoððan* »sedan».

2. Nuv. användning. Med *-an* finnas följande slags avledda adverb i nutida svenskan.

A. Adverb som användas (eller kunna användas) till att beteckna relativa rumsförhållanden.

a) Avledda till kortare uttryck för rumsförhållanden (brukade som självständiga ord eller förleder i sammansättning). Hit höra:

α) Väderstrecksadverb: *Nordan, västan, östan* (jfr *sunnan*, nu utan grundord).

β) Andra adverb: *Framman* (blott ss. förled i sammans. med *före, till*); *fjärran* (jfr *fjärr-* i sammans.); *innan* (i sin egentliga bet. mäst ss. förled i sammans.), *nedan, samman. utan* (likställt med *innan*).

c) Parallellt bildat till samma rot som annan lokalpartikel: *Ovan* (sl. m. *över*).

Anm. Det ursprungl. hithörande *undan* kan numera på grund av starkt förändrad betydelse knappast associeras med *under* av samma rot.

B. Tidsadverb. Hit höra, förutom *innan* (se ovan) samt det med de etymologiskt samhöriga *med, medel-, mid-* nu knappast associerbara *medan*, följande tvänne:

Sedan (jfr *sedermåra*).

Sällan (jfr *säll-sam, säll-spord, -synt*).

C. Adverb med annan ur rumsbetydelsen härledd betydelse (förutom *utan*, se ovan): *Nästan* (till superl. *näst*, eg. »närmast»; jfr *nära nog, nära på* i s. bet.).

2. **an** i tre prepositionsuttryck.

Av olikartat ursprung, ehuru nu teende sig (i tvänne uttryck uteslutande, i det tredje åtm. eventuellt) såsom sammansatt av ändelsen *-a* (fordom i nom. sing.) hos svaga femin., d. v. s. subst. med stam på urgerm. *-ôu-*, ock den bestämda artikeln *-n*.

Å. Värkligen bildat av *-a* o. artikeln i:

Över hövan, däri ingår det annars numera icke el. åtm. högst sällan brukade subst. *höva* »hvad som anstår», av fsv. *höva* f. ock sl. m. vb. *hövas* samt (*med*) *hov, hov-sam* o. s. v.

B. Troligen av blandat ursprung, väsentl. från lt., i tvänne uttryck:

I onödan, sannolikt ursprungl. översatt, med substitution av *-an* för lt. *-en*, av ett lt. uttryck, hvilket ss. variant till det likbet. mlt. *van un-nôden* är bildat med lt. *nôden*, dat. plur. av lt. subst. *nôt, nôd* »nöd».

Övermåttan, uttalat än ss. prepositionsuttryck av subst. *mätta* med best. artikeln ock med *över* obetonat, än ss. sammansatt med huvudaccent på *över* (jfr subst. *övermått* med uttr. *till övermått*): nyare bildning för det likbet. fsv. *ovir mato* (*matto, matta*) eller *ovirmato* o. s. v., ett lånord av mlt. *overmâte* (jfr da. *overmaade*) i samma bet., med *-an* i svenskan väl substituerat för lt. *-en* ss. kasusändelse i svaga böjningen; jfr nlt. (med dial. ä för ö) *äwermaten* i samma bet.

as i uttryck med prepos. *i*, bildade av namn på årstider (i vidsträckt mening) ock använda i bet. »under sistförflutna tid (av det slag som grundordet uttrycker)».

1. Etym. o. hist. Egentl. är *-as* blott en variant, uppträdande i yngsta fsv., till *-s* i andra tidsadverb, sådana som y. fsv. *i aftons* »i går afton», *i morghons* »i morse» eller nutida sv. *i söndags* o. s. v. (se 1. *-s* nedan). Ehuru det tidigaste exemplet i litteraturen tycks vara y. fsv. *i høstass* (biformer: *i høstes* samt, med *r* från dylika uttryck av *vinter* ock *sommar*, *i høstres*, *-ers*), torde ändelsen *-as* hava utgått från adverb på *-s*, bildade till de gamla formerna *jula* (gen. pl.) ock *påska* (fsv. *paska*, även ss. nom. o. ack.) samt (om det är tillräckligt gammalt) y. fsv. *pingxsta*, i det man hänförde uttrycken *i julas*, *i påskas*, *i pingstas* direkt till de kortare formerna *jul*, *påsk*, *pingst*.

2. Nuv. användning. Nutida svenskans hithörande uttryck kunna delas i tvänne grupper bildade av olika slags årstidsbeteckningar, nämligen:

a) Av namnen på de s. k. fyra årstiderna: *I våras*, *i somras*, *i höstas*, *i vintras*; även *i fjol våras* o. s. v.

b) Av namn på större hälger: *I julas*, *i påskas*, *i pingstas*.

En enstaka (dock endast partiell) nybildning är väl i *midsomras*.

ast.

Av fsv. *-ast* i adverbialt fungerande ack. sing. neutr. av adj. i superlativform på *-ast-* (med stam på urgerm. *-ôsta-*).

Flertalet nutida svenska adverb på *-ast* höra till superlativer, brukade som adj., ock få därför närmast anses som bildade till dessa med neutralt *t*, som sammansmält med superlativstammens *t*; t. ex. *pliktskyldigast*, *ödmjukast* o. dyl.

Däremot kunde kanske ifrågakomma att räkna som avledn. på *-ast* sådana adverb som till betydelsen starkt fjärrmat sig från adjektiven ock äro superlativer till adverb i andra komparationsgrader, ss. *knappast* (jfr *knappst*), *snarast* (jfr *snarare*) o. dyl.

Mera avgjort att fatta som med *-ast* avledda adverb äro:

a) En superlativform till ett komparabelt adverb, utan något adj. som grundord: *Fortast*.

b) Ett par adverb till icke komparabla adjektiv:

Allenast (jfr *en*; kan också fattas som bildat med *-st* till *allena*).

Endast (till *enda*, *ende*).

dan, betecknande riktning från ett håll, i tre adverb, hörande till pronominalrötter.

Av likbet. fsv. *-þan* (y. fsv. *-dhan*), motsv. isl. *-ðan*, dubbelsuffix, sammansatt av det lokal-ablativiska fsv. isl. *-an*, nsv. *-an* (se 1. *-an*), ock ett föregående urnord. urgerm. *-ð*, som förekommer ss. enkelt suffix i vissa forngermanska adverb, t. ex. got. *hwaþ* »hvar» o. *þad-ei* »dit som», betecknande riktning till. Det förra elementets särskilda betydelse är upphävd genom det senares ablativ-betydelse, liksom t. ex. hos förlederna i svenska adverb sammansatta med *ifrån*, ss. *bort-*, *fram-*, *in-*, *ned-*, *utifrån*.

Adverben på *-dan* i nuv. svenskan äro:

Dadan (jfr *där*) av fsv. *þæþan*; jfr sidoförmen isl. *þaðan*.

Hvadan (jfr *hvar*) av fsv. *hwaþan*, motsv. isl. *hvaðan*.

Hädan (jfr *här*) av fsv. *hæþan*, motsv. is. *hèðan*.

deles i tre adverb.

Av fsv. *-delis* i sammans. med bet. »åtskilt», motsv. fno. *-deilis*, adverbialt fungerande gen. sing. av ett icke i annan an-

vändning i fsv. uppvisat subst., motsv. isl. *deili* n. »åtskillnad» (dels om gräns mellan egor, dels i överförd bet.), en med sv. subst. *del* o. vb. *dela* samhörig bildning med stam på urgerm. *-ia-* ock med kollektiv eller abstrakt grundbet., även väl sidoförm ss. efterled i sammansättn. till *del* utan väsentlig betydelse-skillnad (jfr *-es* nedan).

Emellertid tycks av de nu brukliga adverbena på *-deles* endast ett vara från början bildat med denna ändelse, nämligen:

Särdeles, fsv. *særdelis* »särskilt», motsv. fno. *serdeilis* i samma bet.

Däremot synes *-deles* hava inkommit genom senare formombyte i yngre fsv. tid för ä. fsv. *-lep̄is* (se *-ledes* nedan) i de tvänne andra adverbena, nämligen:

Alldeles, först i yngsta fsv. känd form för ä. fsv. *allalep̄is* (*-ledhis*) i s. bet., egentl. »på allt sätt».

Framdeles, y. fsv. *framedelis* (redan i slutet av 1300-talet), ä. fsv. *framlep̄is*, egentl. »längre fram på väg», sedan »vidare» i temporal mening.

I. *o* i tvåstaviga adverb, som beteckna (åtm. när de brukas i sin egentliga bet.) relativt läge, ock hvartill finnas samhöriga enstaviga ock konsonantiskt slutande adverb, som (åtm. i egentlig bet.) beteckna relativ riktning.

A. Av fsv. *-e*, äldre *-i*, motsv. isl. *-i*, i adverb utan *i*-omljud, hvilka, för så vitt de finnas i andra forngerm. språk, ändas i ags. på *-e*, i fsax. o. fht. på *-e* jämte *-a*, i got. på *-a*. Då ändelsen här är aldeles lika med ändelsen för dat. sing. av forngerm. nominala *a*-stammar, är det rätt sannolikt, att dess förhistoriska form är lika (om icke etymologiskt identisk) därmed, d. v. s. att den nordiska formen jämte den västgerm. formen på *-e* beror på ett till *-ê* kontraherat urgerm. o. urnord. *-ai*, hvars vidare förhistoria emellertid är oklar.

De hithörande nutida adverbena äro:

a) Två, som det tyckes, efterbildade särskilt nordiska former:

Framme (till *fram*): fsv. *frammi*, *-e*, motsv. isl. *frammi*.

Nere (till *ner*): fsv. *nipri*, *nidhre*, motsv. isl. *nidri*.

b) Tre, som förekomma även i andra germ. språk:

Inne: fsv. *inni*, -e; jfr isl. *inni*, ags. fsax. fht. *inne* jämte fsax. fht. *inna* o. got. *inna* i samma bet.

Uppi: fsv. *uppi*, -e; jfr isl. *uppi*, ags. fsax. *uppe* jämte fsax. *uppa* i s. bet.

Ute: fsv. *uti*, -e; jfr isl. *úti*, ags. fsax. *úte* jämte fsax. *úta*, got. *úta* i s. bet.

B. Av ett av *i*-omljud åtföljt fsv. -i, -e, för ä. fsv. -ir (med förlust av *r* genom dissimilation med ett föregående *r*, som väl egentl. värkat, när hela ordet stod obetonat i satsen), motsv. isl. -ir ock identiskt med ändelsen i *över* med bevarat *r*; sannolikt av ett urgerm. -iri = förgerm. -eri, lokativform till en förgerm. stam på -er-, betecknande rums-relation eller, om man så vill, lokal komparativ (jfr -er nedan).

Hit hör nu blott ett adverb, hvilket jämförelsevis ofta användes i härledd, icke-lokal betydelse:

Före (jfr *för*, fsv. *for*): av fsv. *fyri*, ä. fsv. *fyrir*, motsv. isl. *fyri(r)*.

2. *e* i av adjektiv bildade uttryck med *i*-omljud (ifall adjektivet har icke-palatal vokal).

Av fsv. -e, äldre -i, motsv. isl. -i, av urnord. -in, ändelse i oblika kasus i sing. av subst. med stam på urgerm. -in-.

Hit höra tvänne uttryck, det ena bildat med preposition:

Länge (jfr adj. *lång*) av fsv. *længi*, -e, motsv. isl. *lengi* i samma bet., väl ack. sing. el. åtm. en oblik kasusform i temporal bet. av ett annars obrukligt nordiskt subst. fsv. **længi*, isl. **lengi* f., motsv. got. *laggei* o. fht. *lengi*, nht. *länge* f. med bet. »längd».

I blinde (med vanligare variant *i blindo* av dat. sing. n. av adjektivet), bildat av fsv. *blinde* f. »blindhet» (motsv. isl. *blindi*) i dat. sing. med prepos. *i*.

3. *e* i ett enastående adverb:

Miste (jfr vb. *mista*): sannolikt förutsättande ett äldre **mist* i samma bet., hvilket utvidgats på -e efter något annat adverb. Då närmaste mönsterordet väl är *vilse*, brukat i likartade fraser jämte *vill* i *fara vill* o. s. v., så får -e i *miste* anses egentl. stå

i stället för *-se*, med *s* undertryckt näst efter *st* (ss. t. ex. i fsv. *Krist* i egenskap av genitiv i st. f. *Krists*, se Noreen: Altschw. Gr. § 322: 1; jfr ock i nutida svenskan *Wolgast hamn* för *Wolgasts hamn*, frånvaron av *s* i kompositionsfogen hos sådana dekomposita, där förlederna äro sammans. av subst. på *-st*, såsom t. ex. *väst kust-banan*, eller *till häst* i motsats till *till fots*).

Detta **mist* åter skulle kunna vara antingen neutr. av partic. pret. till vb. *mista* eller kanske nyare form med analogiskt neutralt *t* (jfr *felt* för *fel* i *slå felt* o. s. v.) för ett ä. nsv. **miss* av fsv. *mis* »miste», motsv. isl. *miss* jämte *á miss* i samma bet., väl egentl. av ett subst., hörande till verbet isl. *missa* »icke träffa, förfela, gå miste om, vara i avsaknad av», motsv. ags. *missan*, mlt. *missen* o. s. v. i samma bet. samt (väl från lt.) nuv. sv. *missa*, term i biljardspel.

Anm. Det fans förr ett svenskt adv. *mistom* »miste» (se 1700-talets ordböcker). Även detta kan förklaras på tvägganda sätt: antingen som dat. plur. av partic. preter. till vb. *mista* eller ock som bildat (likt *bråttom*) med partikeln *om*, som då vore att fatta i bet. »förbi, på sidan om (målet)»; jfr nuv. *gå miste om*.

en i adverb avledda av adj. på *-lig* eller undantagsvis av adj. på *-ig*.

1. Etym. o. hist. Lånat av lt. (yngre mlt. o. äldre nlt.) *-en* i av adj. avledda adverb (stundom brukade omväxlande med äldre adverbformer på *-e*, samma ändelse som sv. *-a*, se ovan), sådana som t. ex. mlt. *hoveschen* höviskt, *spâden*, biform till *spâde* »sent», särskilt till adj. på *-ich*, *-ig*, t. ex. *hastigen*, *overvlödigen*, *sneidigen*, *tådigen* m. fl., ock i all synnerhet till adj. på *-lik* (hvarom närmare under *-ligen*). Detta lt. *-en* (motsv. y. mht. *-en*, ish. i adv. på *-lichen*) ser ut att vara ändelsen för dat. plur. av adjektiven, således etymologiskt att sammanställa med sv. *-om* i *ömsom* samt isl. *-um* i *stórum*, adverb i bet. »stort (med stora steg), mycket».

2. Nuv. användning. Nutida svenska på *-en* avledda adverb äro till största delen bildade till adj. avledda med ändelsen *-lig*. Dessa skola, för att bevara sammanhanget med

sådana adv., där *-ligen* är adverbbildningsändelse, upptagas nedan under *-ligen*. Här må dock omnämnas adv. *skäligen* till adj. *skälilig*, som egentl. är avlett med *-lig*, men ser ut att vara dannat på *-ig*.

Annars finnas till adj. på *-ig* två adverb på *-en*, nämligen *behörigen* samt *saligen* i uttr. *saligen avliden* o. dyl.

Som enstaka nybildning eller rättare ombildning av ett adverb på neutralt *-t* kan antecknas *otvivelaktigen* (använt av Schück: Ur gamla papper, III s. 184).

ens i ett uttryck:

Här om sistens, ett fullare uttryck (jfr *här om dagen* o. dyl.) för det likbet. *sistens* (*sistans*) i dial., y. fsv. (*i*) *siztans*, *siistens*, adverb med genitiv-*s*, användt om nästförlutnen tid, liksom åtskilliga med prepos. *i* bildade uttryck på *-s* (se nedan 1. *-s*) ock på *-as* (se ovan). Till grund för detta adverb ligga subst. *sisten*, *sistan*, substantiverade former med bestämda artikeln av adj. *sist*, elliptiskt brukade i st. f. *sista dagen* eller *sista tiden* el. dyl.

er i adverb, betecknande relativa rumsförhållanden, vare sig läge eller riktning till ett håll.

A. Av fsv. *-r* med föregående svarabhaktivokal, motsv. fgotn. o. förliterärt fsv. samt isl. *-r* ock väl uppkommet av urnord. *-ar*, enär det motsvarar fsax. fht. *-ar*: ett suffix som fins i adverb betecknande riktning till ett håll, t. ex. väderstreck, ock som väl innehåller ett lokalt komparativt *r*, identiskt med det *r*, betecknande relativt läge, som fins i *där* o. dyl. adverb (se *-r* nedan).

Hit höra väderstrecksadverb på *-er* (i det på alldeles lika sätt bildade *norr*, ä. fornnord. *nordr*, är suffixet nu h. o. h. latent):

a) *Väster* o. *öster*, avledda till stammar, som i samma form ingå i andra adverb (*väst*, *västän* o. s. v.).

b) *Söder*, som nu får associeras närmast med sjöspråksformen *syd*, lånad från lt., medan det fjärrmat sig starkt från den inhemska stamformen i *sunnan* (urnord. **sunþana*); för övrigt

ombildat, med först i yngsta fsv. uppvisat *ø*, efter adj. *sødhre*, ä. fsv. *syþre*, för ä. fsv. adv. *suþer*, motsv. isl. *sudr*, fsax. *sūðar*. avledn. av germ. stammen *sunþ-*.

B. Av fsv. *-ir*, förenat med *i*-omljud, motsv. isl. *-ir*, väl av ett urgerm. *-iri* = förgerm. *-eri*, med gammal lokativändelse *i* till en indoeur. stam på *-er-*, hvars *r* väl är av samma art som hos väderstrecksadverben.

Hit hör ett adverb på *-er* (jfr *före* under I. e: B):

Över (sl. m. *ovan*) av fsv. *yvir*, motsv. isl. *yfir*, nht. *über* o. s. v., samt sanskr. *upari* i samma bet.; jfr ock gr. *ὑπέρ*.

es i adverb med sammansatt form samt några få prepositionsuttryck.

1. Etym. o. hist.

A. Oftast av fsv. *-is*, yngre *-es* i gen. sing. (med adverbial funktion, i sammansatta former) av neutrala subst. på *-e*, d. v. s. med stam på urgerm. *-ia-*. Åtskilliga subst. av denna klass förekommo i fornspråken endast eller företrädesvis som efterleder i sammansättning (ish. just i gen. sing. med adverb-betydelse) ock brukades såsom kompositionsformer utan väsentlig skillnad i betydelse vid sidan av enkla nomina med annan (vanligen kortare) stambildning. Detta sätt att bilda efterleder i komposition med stam på germ. *-ia-*, förgerm. *-io-* (annars brukad att beteckna tillhörighet, resp. härstamning, eller kollektivbegrepp) är mycket gammalt ock återfinnes i andra indoeur. språk; jfr t. ex. gr. *μονομάχιον* »envig» till *μάχη* »strid» eller lat. *biennium*, *confinium*, *equinoctium* till resp. *annus*, *finis*, *nox* o. s. v. (jfr vidare t. ex. Schlüter: Die mit dem Suff. *ja* gebildeten deutschen Nomina, s. 81, 84 f. samt Kluge: Nomin. Stamm bild. § 76).

I nordiska språken finner man även av kortstaviga substantivstammar, hvilka annars i osammansatt form saknade ändelsevokal i nom. o. ack. sing. ock framför *s* i gen. sing., kompositionsformer på fsv. isl. *-i*, resp. i gen. sing. *-is*, t. ex. isl. *miðdegi* n. »middag» med adv. *miðdegis* till *dagr*, fsv. *miþvæghis* till *vægher* samt adverb på fsv. *-stæþis* till *staþer* o. s. v.

B. Undantagsvis av lt. *-es* i gen. sing. hos adjektiv.

C. I några få fall för äldre *-e* av olika ursprung, med sekundärt av skilda anledningar tillfogat *s*.

a) Med *-e* av fsv. *-a* i *insocknes*, variant till *insockne* av ett fsv. **insokna*, av gen. sing. till fsv. *sokn*, med ett *s* tillsatt i slutet efter andra adverb med likartad bet., ss. *inrikes*, fsv. *inlændis* o. dyl.; på samma sätt *utsockne(s)* av fsv. **utsokna*.

b) Med *-e* av främmande (dansk, åtm. i närmaste hand) härstamning ock med *s* i svenskan tillagt såsom ändelse för genitiv, styrd av *till*, i ett par uttryck: *tillstädes* (da. *tilstede*, förmodl. efter ett lt. uttryck, jfr mlt. *stede* f. ställe) ock (*komma*) *till synes* (troligen ett helt nytt uttryck, efter da. *komme til syne*).

2. Nuv. användning. Adverbiella uttryck, bildade med *-es*, finnas i nutida svenskan till följande slags grundord.

a) Till substantiv.

a) Uttryck med *i*-omljud (till grundord utan sådant) eller ock med palatal vokal, som icke kunnat få omljud.

Hit höra (frånsett det från sitt etymologiska grundord till bet. nu alldeles skilda *inbördes*, egentl. »inombords», till *bord* ss. sjöterm) följande uttryck:

Jämföttes (variant till *jämfota*) o. *skafföttes*.

Inhyses (till *hus*; jfr *inhysa*, *-ing*).

Båt, *fat*, *sjöledes* (m. fl. adverb till *led* i dess egentliga bet.; jfr nedan *ledes* ss. särskild ändelse med annan bet. i vissa adverb); nybildn. t. ex. *ballongledes*.

Av-, *jäm*- o. *ömse-sides*.

Alle-, *annan*- o. *annor*-, *där*-, *fler(e)*-, *hvar(je)*-, *här*-, *ingen*-, *mången*-, *någon*-, *samma*-, *somlig-städes* samt med prepos. *till-städes* (till *stad* i den gamla svenska bet. »ställe», brukat i vissa fraser).

Till synes (se ovan).

Dessutom finnas i folkspråket en del andra adv., ss. *ansöles* »motsols» o. *rättsöles* »medsols», *halv-väges* m. fl.

β) En adverbform med icke-omljud, icke-palatal vokal, röjande att ordet är jämförelsevis ungt i nuv. form:

In- o. *ut-socknes* (se ovan).

ð) Till adjektiv.

α) Ett adverb med *i*-omljud (gammal inhemsk bildning):

Bak-länges (till *lång*; jfr till samma adj. adverbena *längs* o. *långs*, se I. -s).

β) Adverb med samma vokaler som hos grundorden:

In-alles: från lt. (jfr ä. ndl. *in alles* i samma bet.).

Dess-likes: mlt. *des likes*.

Till nyes (icke upptaget i ordböcker; kanske från dial.?).

øst i ett par uttryck av alldeles olika uppkomst.

1) *Hvarest*: av y. fsv. *hvarist* (-*est*), väl med sekundärt *t* (jfr Noreen: Altschwed. Gramm. § 335, Anm. 2) uppkommet av formen *hvaris* i s. bet., brukat ss. interrogativt ock relativt adverb i samma bet. som fsv. *hvar*. Det enklitiska *-is* är kanske av Rydqvist (V 148) riktigt förklarad ss. den gamla relativpartikeln, runspråkets *es*, isl. *es*, hvilken ursprungl. väl (se Noreen i Gesch. d. Nord. Spr. i Paul's Grundr. 2 Aufl. § 208) är gen. sing. av ett pron. demonstr., *hvars* nom. sing. mask. ligger till grund för fsv. *ær*, isl. *er* ss. relativpartikel. Om så är, är bet. av fsv. *hvaris* ursprungl. relativ »hvar som» ock den interrogativa bet. sekundär efter det enkla *hvar*. — Det med samma slutform bildade *därest* är nu endast konjunktion, men kunde förr även brukas som adverb, likbetydande med *där*.

2) *Fyllest*, vanl. *till fyllest*, adverbiellt använd form av fsv. subst. *fyllest* f. (även *fyllæst*, *-ist* o. *fullest*) »ersättning, hjälp», lånord av mlt. *vulleist*, *-est* i s. bet.; jfr fsax. *fullêsti*, *-isti* m. samt fht. *folleist* f., subst. till vb. fsax. *fullêstian* (o. s. v.) »hjälpa», egentl. »göra, uträtta till fullo»: en sammansatt form av fsax. *lêstian* »fullgöra» = nht. *leisten* o. s. v., ursprungl. med bet. »efterkomma» (t. ex. befallning, löfte el. dyl.), »följa», motsv. got. *laistjan* »följa efter», egentl. »gå efter spåren (av)», denom. till got. *laists* m. »fotspår».

ledes med bet. »på (av resp. grundord angivet) sätt».

I. Etym. o. hist. Av fsv. *-lep̄is* (-*ledhis*) i samma bet., motsv. isl. *-leidis*; den adverbiellt använda gen. sing. av ett fsv.

leþe n., som annars är känt endast i bet. »ledsagande» ss. förled i sammans. (t. ex. *ledhe-sven*, nsv. *led-sven*), ock som motsvarar isl. *leiði* n., ss. enkelt ord brukat i de härledda helt skilda betydelseerna »gynnsam vind» ock »gravplats», även mlt. *leide* n. i bet. »ledsagande» (lånat i sv. *lājđ*, *lājđebrev*), urgerm. **laidia*-. Ordet betydde egentl. »hvad som hör till väg», men är här en ss. efterled i sammansättn. brukad väsentl. likbetydande variant till sitt grundord, som är fsv. *leþ* (*ledh*) f., nsv. *led* med sammans. *farled*, isl. *leið* f. (urgerm. **laidō*-) med egentlig bet. »väg» samt med därur härledd bet. »sätt», hvilken bet. gärna i skilda språk härledes ur dylik grundbet. (jfr bl. a. nsv. *till vägs* o. *gå till väga*). Grundbet. är »gång» el. »framgående» ock roten densamma som ingår i vb. *lida* »fortgå» (nu mäst brukat, liksom *förlida*, om tid) ock i det faktitiva vb. *leda*, urgerm. **laidian*, egentl. »låta gå fram, göra att någon el. något kommer fram».

Till en del med adjektiv som förleder bildade adverb funnos i fsv. sidoformer bildade av ack. sing. av fsv. *ledh* f., åtföljda av adjektiven än i kongruent form, än (senare) i nominativformen av fem. sing. Genom påvärkan från en sådan med nom. av adjektivet bildad form som t. ex. fsv. *annur*, *annor-ledh* kunde till sluts uppstå även t. ex. fsv. *annur*-, *annor-ledhis* i st. f. äldre med adjektivets oböjda stamform bildat *annar-ledhis*.

Att fsv. former på *-ledhis* synas ligga till grund för nutida sv. *alldeles* o. *framdeles*, är redan omtalat under art. *deles*.

2. Nuv. användning. I nuv. svenskan finnas (förutom ovan under *-es* omtalade adv., hörande till subst. *led* i nu vanlig bet.) endast följande adv. på *-ledes*:

a) Till adj.: *Annor*-, *samma-ledes*.

b) Till adverb: *Huru*-, *även-ledes* samt *således*, där bet. förändrats på samma sätt som i *alltså* ock eventuellt i *sålunda*.

c) Till ett både ss. adj. o. adv. fungerande ord: *Lika-ledes*.

ligen.

1. Etym. o. hist. En i fsv. närmare slutet av 1400-talet (tidigast på 1470-t.) i formerna *-liken*, *-lig(h)en*, *-ligan* sporadiskt framträdande variant till fsv. *-lika*, y. fsv. *-lig(h)a*, nsv. *-liga* (nu endast arkaistisk form, brukad i bibeln ock i 1734 års lag, annars mera sällan, t. ex. *gladeliga* i skämtsam stil, *storiga* o. *svårliga* i vissa uttryck, *fara varliga*), motsv. isl. *-liga*; slutform i adverb, danade med den nordiska ändelsen *-a* = urgerm. *ô* (se ovan art. *-a*).

Formen på *-en* är lånad av mlt. *-liken* (med ursprungl. långt, men åtm. ofta förkortat *i*), motsv. mht. *-lichen*, yngre växelform (om hvars ursprung se art. *-en* ovan) till mlt. *-like*, mht. *-liche*, som är en med fsv. *-lika* o. s. v. identisk adverbform till adj. på mlt. *-lik* (ursprungl. *-lik*), mht. *-lich*.

Ursprungl. hörde ifrågavarande adverbformer till adjektiv på fsv. *-liker*, y. fsv. *-ligher*, nsv. *-lig*, isl. *-ligr*, resp. mlt. *-lik*, mht. *-lich* o. s. v. Men emedan adjektiv med denna ändelse ofta förekommo ss. avledda växelformer till kortare adj. utan väsentlig skillnad i betydelse, kunde de avledda adverbformerna lätt betraktas som adverb till de kortare adjektiven. Ock sedan kunde nya adverb bildas med tillägg av t. ex. mlt. *-like* (yngre *-lik*) eller *-liken* o. s. v. Särskilt i nyare tyska (lt. o. ht.), där de gamla adverbena på *-e* av forntyskt *-o* genom ändelsernas slutliga försvinnande fingo samma form som adjektivens oböjda stammar, torde man känt behov av en särskild adverbändelse med utpräglad form. På samma sätt blev även eng. *-ly* av ags. *-lice* använt till bildande av adverb till adj., ss. t. ex. *truly* till *true*, *formerly* till *former* o. s. v.

I formellt avseende är att märka, att en del av de till kortare adj. hörande mlt. adverbena hade näst före *-liken* ett obetonat *e*, som väl alltid härstammade från de etymologiska grundorden; t. ex. mlt. *strengeliken* (hvarav sv. *strängeligen*) till adj. *streng*; mlt. *lichteliken* (sv. *lätteligen*) till adj. *licht* »lätt», men ursprungl. väl till ett *lichte*, som dels kanske får förutsättas som sidoförm hos adjektivet, dels kan vara subst. *lichte* f. »lätthet»; mlt. *korteliken* (sv. *korteligen*) jämte *kortliken*, motsv. mht. *kurze-* o. *kurzlichen*, till adj. mlt. *kort*, mht. *kurz*, men i formen

med *e* väl egentl. till den form (egentl. subst. o. variant utan *i*-omljud till mht. *kurze* »korthet»?), som ingår i enstaka sammans., ss. mht. *kurze-bolt*; o. s. v. Stundom träffas *e* hos mlt. adverb på *-like(n)* vid sidan av adjektivändelsen *-ich* (sv. *-ig*). Detta beror ibland säkert på ursprunglig avledning från andra grundordsformer, t. ex. *dristeliken*, *hasteliken* (sv. *dristeligen*, *hasteligen*), egentl. av adjektivformerna *driste*, *haste*, men även hänförliga till *dristich*, *hastich*; *wedeliken* (sv. *vädeligen*), sidoförm till *weldichliken*, egentl. väl av subst. *welde* (sv. *välde*); *gunsteliken* liksom *gunstliken* egentl. väl av subst. *gunst* jämte *gunstichliken* av adjektivet o. s. v. Men i andra fall kan *e* för *ich* bero på efterbildning efter mönster av dylika dubbelformationer. Måhända kan det även t. o. m. på fonetisk väg hava uppkommit ur *-ich* såsom obetonat?

I svenskan vann *e* framför *-ligen* fast fot i flera från lt. lånade adverb, även sådana som i mlt. ordböcker endast citeras i former utan *e*, t. ex. *sakteligen*, *rätteligen*, *falskeligen*, mlt. *sacht-*, *recht-*, *valsch-liken* (men jfr mht. *rehteclische(n)*, *valschliche*).

2. Nuv. användning. Förutom ett fåtal adverb, som nu sakna grundord, ss. *enkanne(r)ligen*, *nämligen*, *näppeligen*, eller hava en från det etymologiska grundordet starkt fjärrad betydelse, ss. *följaktligen* (av *följaktig*), finnas i nutida svenskan följande slags adv. på *-ligen*.

A. Avledda (på *-eligen*) till subst.: *Nammeligen*, *stundeligen*.

B. Avledda till adjektiv utan variantform på *-lig*.

a) Med *-ligen* omedelbart fogat till adjektivstammen, t. ex.: *Bitter-*, *gemen-*, *klar-*, *ljus-*, *ny-*, *snar-*, *stor-*, *svår-*, *säkerligen*. Med sammansatt stam: *Rättvis-*, *vrångvis-*, *ödmjukligen*. Med stam på *-bar* el. *-sam*: *Medelbar-*, *skenbar-*, *synbar-*, *uppenbarligen*; *allvarsam-*, *hörsam-*, *skyndsam-*, *tacksam-*, *varsam-*, *vördsamligen*.

b) På *-eligen*, där *e* kan vara:

α) Tillagt till grundordets stamform, t. ex.: *Fulle-*, *granne-*, *hårde-*, *korte-*, *lätte-*, *milde-*, *rätte-*, *strängeligen*. Med sidoförm utan *e*: *Falsk(e)ligen*, *glad(e)ligen*, *hög(e)ligen*.

β) Ersättningsform för annan slutform hos grundordet: *aa*)
För *-a*: *Sakteligen*. ββ) För *-ig*: *Driste-, endrätte-, enfalde-,
flite-, haste-, liste-, nåde-, nödtorfte-, sannfärde-, stade-, väldeligen*.

c) På *-erligen* (med sekundärt *r*, väl från andra adverb med
ursprungligt *r*; jfr t. ex. *säkerligen, veterligen*): *Sannerligen* o.
vissertligen.

C. Adverb med samhöriga adj. på *-lig*, till hvilka de kunna
hänföras ss. avledda med *-en*.

a) Därjämte med samhöriga kortare adj., sål. eventuellt att
anses som avledda med den längre ändelsen *-ligen* (ibland med
föreg. *-e-*):

Allmän(ne)-, bekväm-, kär-, lik-, nåde- (till *nådig* jämte
nådelig), *rik-, rund(e)ligen*.

I några fall äro adj. på *-lig* föga brukliga, ss. hos *var-,
vis-, änt(e)ligen*. Ock adj. kan vara sekundärt i förhållande till
adverbet, ss. fallet är med *synbarligen*.

b) Avledda med *-en* till adj. på *-lig* utan samhöriga kortare
adj., en hel mängd, såsom:

*Allvar-, and(e)-, antag-, avsikt-, beklag-, bevek-, bevis-,
bokstav-, borgerligen* (i uttr. *b. död*); *broder-, dag-, ed-, efter-
tryck-, egent-, erbarm-, evinner-, evärde-, fader-, figur-, form-,
furst-, försåt-, handgrip-, hem-, hjälp-, hjärt-, hugne-, huvud-
sak-, högtid-, höv-, ide-, idke-, inner-, jämmer-, krist(e)-, lag-,
lekam-, ljud(e)-, lyck-, lämp-, lön-, lös-, man-, minut-, moder-,
munt-, månat-, mäster-, möj-, natur-, nes-, oavlåt-, oavvis-,
obestrid-, obrotts-, offent-, oförlikne-, oföränder-, ohjälps-, olov-,
omisskänne-, onek-, ordent-, oundgäng-, oundvik-, oupphör-, oupp-
lös-, ovedersäg-, oåterkalle-, person-, plöts-, påtag-, rim-, rätts-,
skrift-, skymf-, slut-, snöp-, svik-, synner-, termin-, tillbör-, till-
förlit-, tillräck-, tröste-, tyd-, täm(me)-, ungefär-, uppsåt-, ur-
sprung-, uttryck-, van- o. sedvan-, vederbör-, veter-, (o)vilkor-,
våd-, vän-, vänskap-, värk-, väsent-, ytter-, år-, ärf-, är-, ögon-
blick-, ögonsken-, ömkligen*.

D. Hänförliga till verb, emedan de (möjlighets-) adj. på
-lig, som äro de egentliga grundorden, endast sällan brukas,
t. ex.: *Förmod-, ofördröj-, ovägerligen*.

Nybildning av adverb på *-ligen* kan förekomma efter särskilda mönster, såsom t. ex. *brevligen meddela* el. *underrätta* (med motsv. nybildat adj. i *brevligt meddelande* o. s. v., efter *skrift-* o. *muntligen*, resp. efter motsv. adj.); *huldeligen* (använt för att karrikera högtidlig stil; väl efter *mildeligen* el. *nådeligen*). Ny sammansättningsform av gammalt adj. t. ex. *söndagligen*.

lunda.

1. Etym. o. hist. Av fsv. *-lunda* i sammansatta uttryck med bet. »på sätt (som angives av förleden)», gen. plur. av fsv. *lund* f. »sätt, sinnelag, sinnesbeskaffenhet», motsv. isl. *lund* f. i s. bet.; ett till sin etymologi oupplyst nordiskt subst., som är grundord till fsv. *lynde*, nsv. *lynne* n. (där *d* förlorats genom assimilation i sammans. sådana som fsv. *skaplynde*, nsv. *skaplynne*; jfr folknamn på *-länning* av fsv. *-lændinger*), motsv. isl. *lyndi* n.; även till det likbet. isl. *lunderni* n. samt till det participialt bildade adj. fsv. *-lynder* o. *-lynter*, nsv. *-lynt* i *glad-*, *god-* o. *miss-lynt*.

Av samma subst. bildades fsv. adverbiala uttryck, likbetydande med de på *-lunda*, i flera andra former, såsom i ack. el. dat. sing. *lund*, i ack. plur. *lundir* el. i dat. plur. *lundum* jämte föregående adjektiv (vanligen i böjd form) eller annat attributivt ord, eventuellt efter prepos., ss. fsv. *a*, *i*, *medh*; t. ex. *thæssä*, *thässe*, *i thässe lund* el. *þessum lundum*, alla i bet. »på detta sätt, sålunda»; *margha lund*, *margha lundir*, *marghom lundom* jämte *marghalunda* i bet. »på många sätt», o. s. v. I senare svenska blevo formerna på *-a* de enda brukliga, därför att de hade samma slutform som de allra flesta gamla svenska adverb ock en flerfald av bildningsformer med lika betydelse icke kunde behövas.

2. Nuv. användning. De nu brukliga adverbena på *-lunda* äro endast fäm.

a) Bildade till adjektiv (mästadels uppträdande i äldre former, olika de nutida oböjda formerna): *Annorlunda* (där *annor* härstammar från den gamla nom. sing., jfr *annor-ledes* under art. *-ledes*), *inga-*, *någor-*, *sammalunda*.

b) Till ett adverb: *Sålunda*.

ne i ett med prepos. bildat adv.:

Tillförene, tillförne (jfr *före, för-* i temporal bet.), ett i y. fsv. tid i flera former ss. *tilforena, til førena, til førne* uppträdande lånord från mlt., där man får förutsätta ett *to vorene* (icke antecknat i ordböcker) jämte mlt. *to voren* o. *to vorne* i samma bet.; ett till formen något varierande, till bet. ursprungl. lokalt adverb, som fins i fsax. *foran, te-foran* »framför, framtill», *forana* »framifrån» (om *-ana* se I. *-an*), nht. *vorn, vorne* o. s. v.

ningom i:

Småningom, ett mot slutet av 1500-t. uppvisat adverb, motsv. no. *smaaningom*, bildat ss. dat. plur. till ett subst. på *-ning*, vare sig av ett verkligt äldre verbalsubst. (jfr no. dial. vb. *smaana* »bli smått»?) eller snarare (jfr Noreen: Sv. Etymologier s. 5) bildat från början ss. adverb, antingen efter mönster av sådana gamla adverb som fsv. *ströningum, -ningium* »strövis», *flukningum, flykningom* »flockvis» eller med dissimilatoriskt *n* för *m* av ett **småningom*, som vore ersättningsform med analogiskt *-ing-* för fsv. *smam*, ett av dat. plur. av adjektivet bildat adverb med bet. »i små delar, småningom».

o i prepositionsuttryck.

1. Etym. o. hist.

A. Inhemskt av fsv. *-o*, kasusändelse hos vissa nomina.

a) I oblika kasus i sing. hos svaga femin., d. v. s. subst. med stam på urgerm. *-ôn-*.

b) I dat. sing. neutr. hos adjektiv (i substantivisk funktion).

B. Försvenskad form för äldre lt. *-e* i dat. sing. hos vissa slags subst. (antingen med stam på urgerm. *-a-* eller femin. som ändas på lt. *-e* i sing.).

2. Nuv. användning. Prepositionsuttryck på *-o* finnas nu av följande slag.

A. Sådana som höra till ännu brukliga nomina, till hvilka de kunna gälla såsom arkaiska böjningsformer.

a) Till subst. på *-a*: *Å sido*.

b) Till adjektiv: *I allo, med allo; av forno; i godo, med godo; å nyo; av ondo, från ondo, med ondo; för visso, med visso.*

Med prepos. *till*, som förr styrde genitiv, därför icke te-
ende sig som äkta gamla svenska böjningsformer till adjektiv:
Till yttermera visso (av ett gammalt subst., fsv. *vissa* f.).
Till fullo (mlt. *to vulle*).

Till godo (med gammal variant, ä. nsv. *till goda*, ännu i
talspråk *hålla till goa*; av mlt. *to gôde, to gûde*).

c) Hänförligt till subst. på *-a* ock till adj.: *I fåvitsko*.

B. Icke böjningsformer vare sig till subst. på *-a* eller till
adjektiv.

a) Möjligen associerbart med ett subst. på konsonant, dock
med icke fullt motsvarande bet.:

I så måtto (jfr *mått*; egentl. bildat av *mätta*, som nu endast
brukas i helt olika bet.).

b) Till verb:

Till spillo (y. fsv. *til spille*; efter mlt. *to spilde*).

Utan återvändo (av fsv. *atervænda* f.).

Med från verbet något avvikande bet., dock väl ännu asso-
cierbart: *I delo* (jfr i avs. på bet. t. ex. *delade meningar*; egentl.
av fsv. *dela* f.).

om: av tväggehanda ursprung:

1) Av den gamla ändelsen i dat. plur., y. fsv. *-om*, ä. fsv.
-um (härstammande från flera urgerm. ändelser med *m* efter olika
vokaler), i några uttryck.

a) Till substantiv: *Stundom* o. *understundom*; *i handom*.
Hit hör, för så vitt det associeras med grundordet, *lagom*.

b) Till adjektiv: *Ömsom*, (*allt*) *i allom* (det sista väl egentl.
efter t. *alles in allem*, där *allem* är neutr. sing., men i svenskan
fått pluralform).

2) Adverbet *om* av y. fsv. *om*, ä. fsv. *um*, motsv. isl. *um*
o. s. v., hvilket fogats enklitiskt till annat adverb utan egentlig
skillnad i bet., i ett uttryck, nämligen:

Bråttom: av *brått*, sammansmält med *om* i satssamman-
hanget, t. ex. i *hava brått om, det är brått om* o. dyl. fraser,

där väl ursprungl. åsyftats ett löpande omkring under ivrigt sysslande.

one i några av superlativstam till adj. bildade prepositionsuttryck.

1. Etym. o. hist. Av fsv. *-onne*, ä. fsv. *-unni*, egentl. i den med best. artikeln förenade dat. sing. av femin. subst. på *-a* (med stam på urgerm. *-ôn-*), men överförd till dat. sing. av några substantiviskt använda neutra av adjektiv i superlativform med svag (*n-stams-*) böjning (eller nu s. k. bestämd form) med anledning därav, att kasusändelserna i sing. utan artikeln voro lika hos dessa superlativer ock hos de nyssnämnda femin. subst., nämligen *-a* i nom., *-u* el. *-o* i alla oblika kasus.

I y. fsv. o. ä. nsv. hade hithörande uttryck även form på *-on*, t. ex. y. fsv. *i förston*, ä. nsv. *på sidston* (t. ex. hos Stiernhielm), väl att anse som ackus. med från nom. överförd artikel-form.

2. Nuv. användning. Hithörande uttryck i nuv. svenskan äro:

I förstone, fsv. *i fyrstonne* (jänte ä. fsv. utan prepos. *fyrstunni*), motsv. isl. *i fyrstunni*, artikulerad form till y. fsv. *i försto*, isl. *i fyrstu* »först».

Åtminstone, artikulerad form till fsv. *at minsto*.

På sistone, tidigast uppvisat i formen *påå sijston* i N. Test. 1526 (2 Kor. 13: 11; jfr *på siszto* 1 Kor. 15: 8).

r, betecknande relativt läge, i tre adverb, till pronominalrötter, bildade parallellt med adverbena på *-dan*.

Av fsv. *-r*, motsv. isl. got. o. fornvästgerm. *-r* i samma adv. samt i andra dylika, t. ex. got. *aljar* »annorstädes». Variantformer till detta *r*-suffix, som här har sin kortaste form, finnas med olika forntida vokaler näst före *r* dels i andra adverb, såsom t. ex. sv. *under* (got. fsax. *undar*), *ner* (fsax. *nīðar*, fht. *nīdar*) samt de under artikeln *-er* ovan behandlade *över* ock väderstreckadv. ss. *söder* m. fl., dels i adjektiv som äro bildade i ett slags komparativform ock till bet. avse relativt läge eller riktning, såsom sv. *inre*, *övre*, *södra*, *vänstra* m. fl. dyl.

Adverbena på *-r* i nuv. svenskan äro:

Där (jfr *dadan* o. pron. *den*) av fsv. *þær*, sidoförm till fsv. *þar*, isl. o. got. *þar* o. s. v.

Hvar (jfr *hvadan* o. *hvad*) av fsv. *hvar*, motsv. isl. *hvar*, got. *hwar* o. s. v.

Här (jfr *hädan*) av fsv. *hær*, motsv. isl. *hér*, got. *hêr* o. s. v.

I. **s** (**ss** i ett par fall: till grundordsstammar på lång vokal) i uttryck som icke höra till presensparticip.

1. Etym. o. hist. Singular genitivändelse, undantagsvis härstammande från lt., men oftast inhemska, av fsv. *-s* (*-ss*), motsv. isl. *-s* o. s. v., ändelse i gen. sing. av efter den germanska *a*-stamsböjningen bildade mask. el. neutrala former av nomina eller pronomina.

Med denna ändelse bildade adverbliella uttryck kunna i övrigt vara danade på flera sätt, såsom:

1) Enbart av genitiv: enligt en gammal allmänt germansk sed att låta genitiver fungera såsom adverb av olika slag, särskilt t. ex. rums- o. tidsadverb (i det genit. synes hava övertagit den forna lokativens funktion), men även adverb med annan, t. ex. partitiv eller modal, betydelse.

2) Av med styrande ord förbunden genitiv, t. ex. uttryck sådana som sv. *tids nog* el. med prepositionellt brukade ord, ss. *nordanskogs*, *inomlands* o. en mängd uttryck med *till*.

3) Av med prepos. *i* förenad genitiv, betecknande sistförflutna tid av ett visst slag: säkert ett relativt ungt bildningssätt, enär prepos. *i* aldrig kunnat styra genitiv. Måhända har det uppkommit så, att tidsadverb som ursprungl. voro bildade enbart med genitiv-*s*, fått yngre (senare allt mera, med undanträngande av de *i*-lösa formerna, brukade) variantformer med prepos. *i* framföre efter mönster av vissa andra tidsadverb, som haft former med ock utan *i* brukade jämsides. Dylika adverb som kunnat här tjäna som mönster äro särskilt de tre uttrycken, nsv. *i fjol* (*i fjor*), *i går* o. *i jäns*, fsv. *i fiordh*, *i gar*, *i adhans* (*i iadhans*, *iadhons*), hvilka alla äro gamla adverb, som sekundärt förenats med föregående prepos. *i* efter vissa med subst. bildade uttryck (utan *s*) sådana som sv. *i år*, *i dag*. Fsv. *i fiordh* t. ex. är

yngre variant till fsv. *fiordh*, som direkt motsvarar sanskr. *parut* eller gr. *περῦσι* (= indoeur. **peruti*) i samma bet. Under den antagliga förutsättningen, att fsv. *fiordh*, *gar* utan *i* tillräckligt länge levat kvar vid sidan av de yngre *i fiordh*, *i gar* o. s. v., kunna efter dessa senare andra tidsadverb på *-s*, ss. t. ex. fsv. *morghons* »om morgonen» eller *sunnodaghs* »på söndagen», hava fått med prepos. *i* förstärkta biformer, som i överensstämmelse med mönster-uttrycken kommo att användas särskilt om sistförflutna tider av ifrågavarande slag.

2. Nuv. användning. Hithörande uttryck finnas nu i svenskan av följande slag.

a) Till substantiv.

α) Uttryck som brukas i enkel form ock utan prepos. vare sig enbart eller endast i förening med vissa ord: *Dags*; *dels* o. sammans. *endels*, *merendels* (efter tyskan); *tids (nog)*; (*så här*) *års*.

β) Adverb på *-tals* av gen. sing. av subst. *tal* i bet. »antal» i sammansättning med subst. som beteckna kvantiteter. Slutformen *-tals* kan sägas stå på gränsen till avledningsändelse, men står dock till betydelsen så pass nära subst. *tal*, att den väl hellre bör behandlas som ett i sammansatt form brukat adverb till detta substantiv. Adverben på *-tals* stå till bet. nära de adverb på *-vis* som äro bildade av kvantitetsbetecknande subst.; men medan dessa senare hava utpräglad distributiv bet. (uttrycka iterering av enhetliga kvantitetsbegrepp) uttrycka adv. på *-tals* i regeln endast obestämd flerhet. Exempel:

Aln-, *ark-*, *dropp-*, *famn-*, *flock-*, *fläck-*, *grad-*, *hop-*, *hvarv-*, *hög-*, *kann-*, *kapp-*, *klas-*, *knipp-*, *lass-*, *mark-*, *mil-*, *näv-*, *pund-*, *rad-*, *ryck-*, *sked-*, *skock-*, *skop-*, *skov-*, *skur-*, *skäpp-*, *slev-*, *spad-*, *stop-*, *stund-*, *styck(e)-*, *tid-*, *tim-*, *tunn-*, *veck(o)tals*.

γ) Sammansatta adverb, hvilkas förleder uttrycka relativa rumsförhållanden; dels gamla sammansatta adverb, dels stereotyperade uttryck med prepositioner, som fordom styrde genitiv. T. ex.:

Inom-bords; *näst-gårds*; *inom-* o. *utom-lands*; *in-* o. *ut-rikes*; *mid-skepps*; *nordan-skogs*; *inom-* o. *utom-skärs*; *med-* o. *mot-sols*.

δ) Uttryck med prepos. *till*, såsom: *Till baks, t. boks, t. bords, t. buds, hittill-dags, till döds, t. fjälls, t. fots, tillfreds, till gagns, t. hafs, t. hands, t. heders, t. kojs, t. lags, t. lands, t. lifs, t. låns, (taga) till protokolls* (nybildat efter *t. boks*), *t. sjöss, t. skogs, t. skänks, t. sluts, t. strids, t. sängs, t. viljes, t. väders, t. vägs, t. äventyrs*; med subst. i en sammansatt form, som endast brukas med *-s*: *till överlopps* (jfr *överlopps-* i sammans.).

ε) Uttryck med prepos. *i*, hvilka åsyfta sistförflutna tid av ifrågavarande slag:

I söndags ock motsvarande uttryck av alla de övriga veckodagarnas namn; *i middags*; *i förårs*; *i går aftons*, sidoform (kanske att anse som endast dialektisk) till *i går afton*.

β) Till adjektiv.

α) Med samma vokal som grundordet: *Alls, ens, jäms, långs, nyss, tvärs*; till äldre stamform: *annars*.

β) Med *i*-omljud i förhållande till grundordet:

Längs, sidoform till *långs*; väl av äldre *länges* (sammans. i *baklänges*; gen. till ett subst. **länge* n.), hvars *-e-* gått förlorat såsom obetonat i ställningen näst före ett med huvudaccent betonat *efter* eller *med* el. dyl. partikel.

γ) Till demonstrativstam (jfr *den, det*):

Dess framför kompar. (t. ex. *dess bättre*) eller förenat med prepos. före (t. ex. *innan dess, sedan dess, till dess, utom dess*) eller efteråt (t. ex. *dessförinnan, dessutom*).

δ) Till adverb: *Till övers* (nytt uttryck efter da. *tilovers*).

ε) Till verb: *Åtskils, till tåls*.

ζ) Till ordstammar, men icke direkt av nu brukliga ord:

Sams (jfr *sam-, samman-, sänja*).

Till reds (jfr *redo* samt det likbet. y. fsv. *redz*, formellt = lt. *rèds* »redan»).

2. **s** i uttryck bildade av presensparticip.

1. Etym. o. hist. Av fsv. *-s* (i älsta fsv. långt ock i VGL. I ofta skrivet *-ss* el. *-sz*) i av presensparticip bildade former på *-andis* med olikartad funktion, såsom t. ex. fsv. *olovandis, ulovandis*, brukat dels ensamt ss. adverb, dels med subst. i dat.

(*olovandis grannum* i VGL. I) el. i gen. (*hans olovandis* i ÖGL.); eller fsv. *livandis*, växlande med *livandi*, *-ande* utan *-s*, dels brukat predikativt (t. ex. *barn var ei livandis* el. *var ei livandis fœt*), dels i något yngre tid även attributivt (t. ex. *livandes Guþ* i Cod. Bur.) o. s. v.

Detta fsv. *-s*, som finnes behandlat hos Rydqvist I s. 416—424 ock senast av Kock i Sv. Landsm. XV: 5 s. 50 ff., härstammar troligen, såsom antydes redan hos Rydqvist anf. st. s. 423, från tvänne urspr. skilda, men senare icke sällan med hvarandra blandade källor, nämligen:

- 1) från det genitiva *-s* i adverbialfunktion (= i. *-s*);
- 2) från det till verbets reflexiv- eller medio-passiv-form hörande ur reflexivpron. uppkomna *-s*.

2. Nuv. användning. Av hithörande uttryck i nutida svenskan äro en del oomtvistligen adverb (eller adverbialt fungerande prepositionsuttryck), andra sväva på gränsen mellan adjektiv (particip) ock adverb, i det de brukas i appositionell eller predikativ ställning. De kunna indelas i följande grupper.

a) Uttryck som brukas efter vb. *komma* ock beteckna det sätt hvarpå man kommer (t. ex. med större eller mindre hastighet, med större eller mindre besvär o. s. v.); egentl. tillhörande tolkspråket ock med sidoförmer utan *s*, som företrädesvis användas i mera vårdat riksspråk.

Hit höra (förutom deponens-former, som alltid hava *-s* liksom själva verben, ss. *väsmandes*): (*komma*) *dundrandes*, *dängandes*, *farandes*, *flygandes*, *flämtandes*, *flängandes*, *frustandes*, *gåendes*, *hasandes*, *kilandes*, *klampandes*, *klivandes*, *krypandes*, *kvistandes*, *körandes*, *linkandes*, *luffandes*, *lunkandes*, *masandes*, *pulsandes*, *pustandes*, *raglandes*, *ridandes*, *roendes*, *rusandes*, *rännandes*, *seglandes*, *skenandes*, *skumpandes*, *skuttandes*, *slokanandes* (med *svansen*), *slängandes*, *smygandes*, *springandes*, *stapplandes*, *struttandes*, *störtandes*, *svävandes*, *traskandes*, *travandes*, *trippandes*, *vandrandes*, *vräkandes*, *åkandes*, m. fl.

Förenade med prepositionsuttryck för att beteckna något som man har med sig, då man kommer, t. ex.: (*komma*) *bärandes på något* (t. ex. *en barnunge*); *dragandes med en kärra*;

knogandes, kånkandes med något; ledandes med en häst (el. *oxe* o. s. v.); *släpandes, stretandes med någon* el. *något*.

b) Uttryck som stå predikativt efter vb. *vara, bli(va), hava*, t. ex. *vara boendes, bli ståendes* el. *liggandes, hava något liggandes*.

c) Rena adverb (utan *till*): *Olovandes, ovetandes, välförståendes*. Med från verbet något fjärrad bet.: *Oförvarandes* (jfr *förvara sig emot* el. *för*). Nu med funktion av prepos.: *Undantagandes*.

d) Uttryck med *till* (hvilka ursprungl. äro bildade efter mlt. s. k. gerundier, d. v. s. dat. av substantiviska infinitiver på *-ende* med föregående prepos. *to* »till», dock med *s* av svensk ursprung), såsom: (*vara*) *till finnandes; så till förståendes; icke till förglömmandes; icke till förtigandes; så till sägandes*.

Nybildning med *-s* till presensparticip kan förekomma inom den första gruppen (*a*); d. v. s. i fraser med vb. *komma* kunna hithörande former bildas efter behov av en del sådana verb som kunna uttrycka ett särskilt sätt att komma. Bland ovan anförda exempel få en hel del kanske räknas som nybildade. Men på grund av hela kategorins något vulgära natur är det ofta nog svårt att skilja mellan lån från dialekter ock nybildning. Likväl är i alla händelser åtm. relativt ny uppkomst att antaga, när själva verbet är tydligt av främmande ursprung, som t. ex. (*komma*) *galopperandes* el. *spatserandes* o. dyl.

se i några uttryck med prepos. *i*, hvilka äsyfta sistförflutna tid av visst slag.

1. Etym. o. hist. En med *-e* tillökad biform till det från gen. sing. härstammande (1) *-s*, fsv. *-s*, som finnes bland annat i tidsadverb med hithörande betydelse ss. fsv. *i sunnodaghs* »i söndags», *i aftons* »i går afton», y. fsv. *i aftens*, även, med *n* förlorat i obetonad stavelse, *i aftes*, samt *i morghons* »i morse» ock *i fastens* (med best. artikeln), *i fastes, -is* »under sista fastan».

Om det slutande *-e* i nuv. sv. *i afse, i morse* har prof. Noreen gissat, att det skulle härleda sig från ett fsv. subst. *ē* f.

med bet. »tid», hvarav en adverbialt använd kasus finnes i fsv. *ē* »alltid» (nsv. *e-* i *esomoftast*, *ehvad* o. s. v.), ock som motsvarar got. *aiws* f. »tid» med det adverbiala *aiw*, som fins t. ex. i *suns-aiw* »straxt» av *suns* »straxt»; d. v. s. *i afse* skulle bero på fsv. **i aftons e* »i aftons tid» o. s. v. Men det synes icke troligt, att detta *-e*, som icke är uppvisat i fsv., är något så gammalt. Skulle man möjligen få antaga, att de *s*-lösa uttrycken *i afton*, *i morgon* fordom haft sidoformer, bildade med dativ på *-e*, fsv. **i aftne*, *i morgne* (*i morne*) o. s. v. ock att efter dessa såsom mönster bildats till y. fsv. *i aftes*, **i morghes* nya sidoformer **i aftese*, **i morgnese*?

2. Nuv. användning. I nutida svenskan fins egentl. blott ett uttryck på *-se*, som tillhör riksspråket i strängare mening, nämligen:

I morse, även *i går morse*.

Vulgärt (folkspråkligt) är *i afse*, *i går afse*; rent dialektiska äro en del varianter till uttryck på (1) *-s* el. på *-as*, ss. *i söndasse*, *i somrase* m. fl. dyl.

sin i ett tidsadverb:

Någonsin av fsv. *nakon sin*, *nokon sin* (o. s. v., även *nakot sin*), bildat med ack. sing. av *sin* (*sinn-*) m. o. n. »gång», brukat om tid ock i multiplikation liksom motsv. isl. *sinn* n., got. *sinþs* m., ursprungl. »gång, färd, resa» i egentlig mening, urgerm. **sinþa-*, motsv. fornir. *set* »väg», av förgerm. o. urkelt. **sento-*, hörande till den rot som fins i det faktitiva verbet got. *sandjan* o. s. v. = nsv. *sända* (att förutsätta ett förhistoriskt germ. vb. **sinþan* »gå, färdas»).

Av det fsv. subst. fins dat. plur. fsv. *sinnom* i det egentl. bibliska *sinom* »gång» i *tusen sinom tusen*, med *nn* förkortat i obetonad stavelse (hvarefter *i förlängts*, kanske efter *sinom* i *i sinom tid* av pron. poss.?).

slø i ett adverb:

Grensle (jfr *gren*), uppvisat hos Serenius 1734 = eng. »astradle»; av ett gammalt icke annars känt verbalsubst. (fsv. **grensle* n. eller, ifall *-e* vore sekundärt i adverbet, kanske fsv. **grensl*) till vb. *grena* (intrans. hos Serenius 1741: *grena ut med*

benen; nu endast i reflexivform), fsv. *grena* (efter nuv. 2:a svaga konjug., pc. *greent*), motsv. isl. *greina* (pres. *-ir*).

Anm. Hos Lind 1749 fins även *grens* i bet. »grensle» av subst. *gren* med (1) *-s*.

städes i lokal-adverb: se under *-es*.

1. **t** (eventuellt latent eller i förlängd form *tt*) i adverb eller prepositionsuttryck, bildade av adjektiv.

1. Etym. o. hist. Av fsv. *-t*, ändelse i ack. sing. neutr. av adjektiv, motsv. isl. *-t* samt got. *-ata* o. s. v., en från pronomina överförd ändelse, hvars *t* motsvarar indoeur. *d* (bevarat i sanskr. ock i latin; jfr t. ex. lat. *id, quod, illud, aliud* o. s. v.).

2. Nuv. användning. Härom först ett par inledande anmärkningar.

Anm. 1. Då de av adj. bildade adverbena på *-t* icke formellt skilja sig från adjektiviskt fungerande neutra, ock då även neutra av oböjliga adj. kunna användas som adverb (t. ex. *avvita, bra, bättre, fortfarande* o. s. v.), kan man med visst skäl räkna bildningen av adverb med *-t* snarare till funktionsläran än till ordbildningsläran. Emellertid kan detta bildningssätt icke här förbigås, dels därför att *-t* är den oftast förekommande av alla ändelser hos svenska adverb ock dessutom åtskilliga adverb på *-t* hava mer el. mindre självständig betydelse i förhållande till adjektiven, dels ock framför allt därför att *-t* är det enda mera vanliga medlet att för tillfälligt behov bilda adverb av böjliga adjektiv.

Anm. 2. Hos många neutralformer med ändelsen *-t* blir denna ändelse icke märkbar i uttal eller skrift. Man kan särskilja tvänne grupper av dylika neutra:

a) Sådana, där *-t* icke märkes av fonetisk nödvändighet: där adjektivstammen slutar på *-tt* eller på *-t* näst efter konsonant eller på *-rt*. Såsom adverb brukliga neutra av denna art äro t. ex.:

α) På *-t*: *Lätt, nätt, platt, rätt, inkiett, kokett, avmått, tafatt; oförmärkt, abstrakt, exakt, direkt, stolt, sällsynt, oförsynt,*

oförtjänt, frappant, abrupt. På *-st*: *Fast, tyst*, samt en mängd superlativ-adverb: *Bäst, främst, först, högst, lägst, minst, mäst, sist, ytterst; knappast, pliktskyldigast, senast, snarast, ödmjukast* o. s. v.

β) På *-rt*: *Bjärt, kort.*

β) Sådana som höra till adjektivstammar med mer än en stavelse slutande på *-t* näst efter vokal med huvudaccent. Här uteblir (den hos enstaviga adj. inträdande) vokalförkortningen framför det av tvänne sammanstötande *t* bildade *t* i neutr. genom invärkan från de andra böjningsformerna av samma adj. Dit höra sådana adverb som: *Ackurat, privat, diskret, absolut* o. s. v.

Annars finnas adverbiella uttryck med neutralt *-t* av följande slag.

a) Adverb till nu brukliga icke-participiala adj.

α) Adverb bildade av neutr. sing. enbart. Hit hör en stor mängd, såsom t. ex.:

Allmänt, allvarligt, andäktigt, ansenligt, artigt, avigt, avlägset, avsiktligt, barskt, bart (blott ock b.), begärligt, beskäftigt, beslutsamt, beställsamt, beständigt, betydligt, betänkligt, betänksamt, bevekligt, bildligt, bittert, blankt (hvardagl. i överförd bet.), blint, brett (vitt ock b.), brutalt, brått, djupt, djärvt, djävulskt, dovt, dristigt, dubbelt, duktigt, dumt, dunkelt, dåligt, dödligt (sårad, förälskad), egenhändigt, elakt, enfaldigt, enhälligt, enkelt, -enligt i sammans. (ss. lag-, sannings-, tidsenligt), exceptionellt, fabelaktigt, fabulöst (billig), fasligt, fint, flinkt, flitigt, fritt (med sammans. ss. fördomsfritt, portofritt o. s. v.), fräckt, fult, fullkomligt, fullständigt, fullt (med en stor mängd sammans.), förfärligt, förskräckligt, galet, gement, glupskt, gott, grannt (o. nog-, samvetsgrannt), gruvligt, gräsligt, hastigt, helt, helvetiskt, hermetiskt (sluten), hiskligt, horribelt, häftigt, hörbart, hövligt, innerligt, intimt, ivrigt, jämmerligt, kallblodigt, kallt, klent, knappt, kvickt, ledigt, listigt, litet, långsamt, långt, löst (med sammans. ss. handlöst utan motsv. adj., anspråkslöst o. s. v.), maktigt, mildt, modigt (med sammans. ss. sakt-, ve-, ädel-, över-modigt o. s. v.), myc-

ket, måttligt o. omåttligt, nedrigt, nitiskt, njuggt, nordligt (m. fl. väderstrecksadv.), *numeriskt* (överlägsen), *nämnvärt, obegripligt, obeskrivligt, odisputabelt, odrägligt, ofantligt, ogement, ohjälpligt, ohyggligt, omedelbart, omätligt, ordentligt; orubbligt o. oryggligt* (fastställd); *oskäligt, otroligt, otvivelaktigt, otympligt, oupphörligt, ovanligt, oändligt, paralellt, patetiskt, periodiskt, pinsamt* (berörd), *plötsligt, poetiskt, principiellt, punktligt, rakt, rappt, raskt, redigt, regelmässigt, rent, rikt* (o. konst-, sinn-, snill-rikt o. s. v.), *riktigt, runt, rysligt, samfält, samtidigt, sannolikt, sataniskt, sent, -sinnigt* i sammans. (ss. *djup-, egen-, kall-, lätt-, skarp-, vansinnigt* o. s. v.), *självständigt, skarpt, skenbart, skickligt, skralt, skymfligt, skyndsamt, slappt, slaviskt, slugt, slutgiltigt* (avgjord), *slätt* (rätt ock s.), *slött, smutsigt* (girig), *smått, snabbt, snart, snett, snålt, snällt, snöpligt, soli(d)t, speciellt, spontant, sporadiskt, stadig, starkt, stilig, stinnt* (se s.), *stort, styvt, ståndaktigt, ständigt, successivt, summariskt, surt* (förvärvad), *svagt, svårt, svärmiskt, synbart, systematiskt, säkert, sävligt, söligt, sött, tacksamt, tappert, tidigt, torrt, totalt, troget, tryggt, träget, trögt, tungt, tvärt, tydligt, tätt, uppriktigt, utförligt, utomordentligt, -vettigt* (i o-, vanvettigt), *villigt* (sammans. *bered-, fri-, god-, motvilligt*), *vilt, visst, vitt* (till vid), *vådligt, våldsamt, vänligt, -värt* i sammans. (ss. *avse-, avsky-, fruktans-, förvånansvärt*), *vördsamt, ystert, ytligt, ytterligt, ädelt* (anlagd), *ängsligt, ömsesidigt, ömt, öppen- hjärtigt, öppet, överdådigt* o. s. v.

Med från adjektiven starkt fjärrad bet. höra hit: *Allt; gent* (*emot, över*) ock sammans. *framgent* (utan motsv. sammans. form av adj.); *jämt* i temporal betydelse.

β) Prepositionsuttryck (av adj. i substantiv-funktion): *Överallt; i ett; för evigt; av gammalt; innan kort* el. *inom kort; på nytt; för övrigt.*

b) Adverb till adj. med form av passiva particip.

α) Till adj. på *-en*, bildade ss. partic. till starka verb, med hvilka de kunna associeras, även om bet. stundom är överförd; t. ex.: *Förstulet, givet* o. *undergivet, (helt ock) hållet; o-bundet, hög-draget, själv-fallet, (o-)medvetet.*

β) Till adj. på *-ad*.

$\alpha\alpha$) I form av partic. av nutida verb, t. ex.: *Belevat, förbannat, förtvivlat, oförblommerat, oförmodat, ohäjdad, opåräknat, ostraffat, reserverat.*

$\beta\beta$) Till adj. avledda av subst. (utan verb ss. förmedlande), t. ex.: *Behjärtad, hårdnackad, fri-, hög-sinnad.*

γ) Till adj. på *-d* (eller *-t*).

$\alpha\alpha$) I form av partic. av nutida verb, t. ex.: *Avgjort, bakvänt, bestämt, fördömt, oerhört, oförskyllt, oförskämt, oförställt, opåttalt, ööverlagt, av-, en-, särskilt.*

$\beta\beta$) Till adj. avlett av subst.: *Högljutt.*

Anm. Exempel på adverb till adj. bildade med participialt *-t* se ovan Anm. 2 (där det talas om adv. med latent *t*). Här må tilläggas *självmant*, hvartill motsv. adj. knappast brukas, ock som hör till en äldre nu obruklig participform av vb. *mana*.

Bihangsvis må upptagas ännu en grupp av adverb med från neutr. av adj. härstammande *-t*, men bredvid hvilka icke (eller ätm. endast som sällsynta undantag) finnas motsvarande adjektiviskt fungerande former. Dit höra:

Enbart, sammans. med neutr. till adj. *bar* (jfr *blott ock bart*).

Framgent o. *handlöst* se mom. *a: α* .

Mangrannt, sammans. med neutr. till *grann* (jfr *grannt »noga»* i folkspr.).

Mitt: till *mid-* i sammans., kvarleva av det fsv. adj. *miþer* (= lat. *medius*).

Nogsamt, neutr. till det adj. som fins i ä. da. *noksom, -sam, nogsom »tillräcklig»,* mlt. *nôchsam* i samma bet.

Överljutt (jfr *högljutt*, n. till *högljudd*), egentl. försvenskad form av mlt. *overlüt* i samma bet.

Titt i *titt ock ofta* (med superl. *som tidast*) av fsv. *tit* i samma bet., neutr. till adj. *tidher*.

Särskilt märkas de av talord bildade adv. på *-falt*, ss. *tre-, fyr-, sju-, tio-, trättio-, säxtio-, hundra-, tusenfalt* o. s. v., även *mångfalt*: neutra till fsv. *falder* i sammans. adj., nu i adjekti-

visk användning endast i arkaiska lagtermer, ss. *enfald bot*, *en- o. tvefalt hov*, samt i fraser sådana som *höja* el. *utbringa ett tre- (fyr-, nio-)falt leve* el. *hurra* (kanske sekundärt adjektiviska? *trefalt leve* egentl. = »tre gånger leve den ock den?»). För nutida språkkänsla te sig adverbena på *-falt* snarast ss. till de motsv. adj. på *-faldig* hörande högtidligare varianter till adverbena på *-faldigt*.

An m. Varianter till *t*-lösa adverb, hvilka ombildats efter neutrala adverb, äro:

Eljest jämte äldre *eljes*.

Felt i *slå, taga, gissa felt* jämte *fel* (lånord närmast från lt.).

Straxt jämte äldre *strax* (ett från lt. lånat genitiv-adverb).

Nybildning av adverb medelst *-t* förekommer visserligen icke alls, om därmed menas skapande av nya språkformer, men däremot ytterst ofta i den meningen, att neutra av adj. med passande betydelse kunna, när anledning gives, brukas som adverb för att beteckna, på hvilket sätt något sker eller i hvilken grad en egenskap förefinnes.

2. *t*, betecknande riktning till, i tre pronominala adverb (sl. m. adv. på *-dan* o. på *-r*).

Av fsv. *-t*, sannolikt kvarleva av fsv. partikeln *at* (motsv. isl. got. fsax. *at* ock lat. *ad*), hvilken enklitiskt vidfogats i urnordisk tid ock fått sitt *a* synkoperat såsom obetonat. Jfr de nutida adv. *däråt, häråt, hvaråt*, bildade i nyare tid genom vidfogande av den förlängda formen av samma partikel, fsv. *åt*, nsv. *åt*, till lokaladverbena på *-r*.

De tre hithörande adverbena i nutida svenskan hava något olikartade grundord, resp. grund-stammar.

a) Hänförande sig till samhörigt adverb, betecknande läge:

Hvart (till *hvar*), fsv. *hwart*, motsv. isl. *huart* (urnord. **hwarat?*).

b) Hänförande sig till pronominala stammar i former med säregen vokalism:

Dit, fsv. *þit*, motsv. fda. *þit*; troligen bildat med *at* av samma fsv. *þi* (även isl. *þi*), som annars är uppvisat som en form för dat. sing. neutr. av pron. demonstr. (ännu kvar i da. *for-di*), väl identiskt med got. *þei* (med bet. »att» o. relativt »då», därjämte i allmänna relativa) ock ursprungl. en gammal lokativform, motsv. den förra delen av grek. (dor.) *τεῖ-δε* »här».

Hit, fsv. *hit*, motsv. da. *hid*, väl av ett gammalt lokativt **hi* (kanske det som fins i fht. *hî-naht* »denna natt»), motsv. grek. *κεῖ* (med utvidgn. *ἐκεῖ*) »där»?

3. t av tväggehanda etymologisk art i

Samt, egentl. två adverb, på olika sätt bildade till samma rot (jfr *samma* adj., *sam-*, *samman* o. s. v.).

1) I *jämt ock samt* av (y.) fsv. *samþth* i samma koordinationsuttryck, motsv. isl. *samt* (ofta med prepos. *í samt, um samt*) med bet. »i ett, kontinuerligt» (temporalt), egentl. neutr. med ändelsen *-t* (se I. *-t*) till ett fsv. annars blott i uttr. *samþt taal* uppvisat adj. = isl. *samr* »samma, lika», hvars svagt böjda form är nuv. sv. (*den*) *samme*, *-a*, ock hvarav avledningsändelsen *-sam* är en kvarleva.

2) I *samt ock synnerligen* (ock *samt* fungerande som kopulativ partikel, förr prepos. i bet. »tillika med») lånord av mlt. *samt*, *samþt*, äldre *salet*, dels adverb i bet. »tillsammans, tillika», motsv. mht. *sam(e)t*, nht. *sammt*, dels neutr. av mlt. adj. *samed-* »varande tillsammans, förenad(e), samtlig(a)»; en variant, väl med *n* förlorat i obetonad stavelse (motsv. fsax. *samad*, *samod* ss. adv. »tillsammans»), till de likbet. mlt. o. mht. adv. *sament*, resp. mlt. adj. *samend-* samt fht. *samant* »tillsammans», hvars förhistoria är något oklar.

tals: se under I. *-s*.

vart, betecknande riktning åt ett håll.

I. Etym. o. hist.

A. Inhemskt i *någonvart* o. *ingenvart* (hvilka oftast uttalas med två fortis-accenter ock därför särskrivs likt ordfogningar av två ord): av fsv. *-vart*, som fins i flera adverb, ss. *annan vart* »åt annat håll», *genvart* »mitt emot», *norþan vart*

»åt norr» m. fl. dyl., motsv. isl. *-vart* i *gagnvart* »mitt emot»; egentl. neutr. med ändelsen *-t* av ett adj. fsv. *-varþer*, isl. *-varðr* »vänd, riktad (till)», hvarav en annan adverbform fins i fsv. *nifanvarþa* »nedantill», *ovanvarþa* »ovantill». Detta adj. är en variantform med åtm. delvis redan urgerm. *a* till det adj. med urgerm. *e*, som utgör efterleden i isl. *nedanverðr* »nedåtvänd, nederst», *ofanverðr* »uppåtvänd», även »sist», samt i fgutn. *andverþr.* isl. *ondverðr* med bet. »motvänd, framåtvänd» ock härledd bet. »varande i början», motsv. got. *andwairþs* med ur samma grundbet. härledd bet. »närvarande»; jfr med *a* fsax. *andward*, fht. *antwart*, ags. *andweard* »närvarande». Huruvida fsv. *-varþ-*, *-vart* möjligen delvis är yngre form för ä. fsv. *-værþ-*, *-vært* med *a* uppkommet ur *æ*, är omtvistat (jfr Noreen: Altschw. Gr. § 117, Anm.).

B. I de i sjömansspråket brukade adverbena är *-vart* lånat av lt. *-wart*, neutr. (i oböjd form, där *t* uppkommit av *d* ss. slutljud) till det adj. som fins t. ex. i fsax. *widarward* »motvänd» ock är identiskt med fsv. *-varþer*.

Det germ. adjektivet (urgerm. **warda-* o. **werða-*) hör till den indoeur. roten *wert: wort* »vända (sig)», som fins t. ex. i lat. *verto* »vänder» med biform *vorto* samt i det germ. vb. **werþan*, isl. *verða* o. s. v., med *a*-variant fsv. *varþa*, nsv. *varda*, hvilket verb fått en ur grundbet. »vända sig (till)» härledd bet. »övergå till, bliva».

2. Nuv. användning. De nutida sv. adverbena på *-vart* fördelas i tvänne grupper.

a) Till adjektiv: två inhemska adverb:

Ingenvart o. *någonvart*, det senare = fsv. *nokon vart* (i Stads L.). Här är liksom i fsv. *annan vart* (i Västmn. L.) förledens form ursprunglig. Kanske äro **nokor-*, **annar-vart* ombildade efter *norþan-*, *væstan-vart* o. dyl. väderstrecksadverb?

b) Till i sjöspråket brukade ord (fungerande som adv. el. subst.), som hava avseende på vindens riktning: alla av lt. härkomst. Hit höra:

Nord-, *ost-*, *syd-*, *väst-vart* jämte sammans. former av dessa, ss. *nordost-vart* o. s. v.

Lov-vart el. *lovart*: till subst. *lov* »vindsida» (i uttr. *taga loven av*), lånat av mlt. *lōf*, *lōv-*.

vis.

1. Etym. o. hist. Oböjd form av subst. *vis* »sätt», fsv. *vis* n., hvilken i sammansättning med substantiv eller med attributiva adj. fungerar som adverb med (åtm. egentl.) samma bet. som subst. *vis* med föreg. prepos. *på*.

Ett gammalt svenskt adverb är ä. fsv. *aþruvis* »annorlunda» (i VGL I), motsv. isl. *qðruvis*, väl egentl. en i avseende på adjektivets form urgammal ack. sing. av ett feminint subst. fsv. *vis*, isl. *vis*; varianter av adverbet äro fsv. *aþruvisu*, isl. *qðruvisu* ock *qðruvisi* (dat. sing. av neutr. *vis*) samt (väl med *-a* efter andra adverb) *qðruvisa*. I y. fsv. förekomma adv. *korsvis* (troligen efter ett mlt. *krúze-wíse*) ock *likervis*, *likavis* »likaså», lånat av mlt. *líkerwíse*.

Det i nutida svenskan så utbredda bruket av adv. på *-vis* beror huvudsakligen på efterbildning i nyare tid av lt. adv. på *-wis(e)* ock av nht. adv. på *-weise*, däri ingår det från fsax. fht. *wísa* f. »sätt, vis» härstammande subst. mlt. *wíse*, yngre *wis* f., resp. nht. *weise* f., i dat. sing. förenat antingen med subst. i sammansatta uttryck, sådana som nht. *haufen-*, *theil-*, *kreuz-*, *ausnahms-*, *beispiel-weise* o. s. v., eller med adjektivattribut i sådana uttryck som nht. *begreiflicher-*, *glücklicher-*, *natürlicher-weise* o. s. v. Hos de av adj. bildade adverbena hava i svenskan adjektiven fått neutralform på *-t* (t. ex. *lyckligtvis*, *möjligtvis*) i kongruens med det svenska *vis* ss. neutralt subst.

Beträffande etymon av sv. *vis* o. s. v. ligger det, formellt taget, nära att sammanställa med adj. *vis* »sapiens», till roten för vb. *veta*, indoeur. *wid* (med avljudsformer) »se». Dock synes svårt att förstå uppkomsten av bet. »sätt» ur en grundbet. »kunskap» (jfr Kluge: Etym. Wörterb.). Snarare kanske man får gå tillbaka till rotens ursprungligare bet. »se» ock antaga en grundbet. »synlig företeelse» (t. »erscheinung») eller »utseende, sätt att visa sig» eller så ungefär?

2. Nuv. användning. Adv. på *-vis* i nuv. svenskan utgöra flera grupper, till olika slags grundord.

a) Till subst. som beteckna relativa kvantiteter (bestämda el. obestämda delar av något större), men för övrigt kunna hava mycket olikartade betydelse.

Hithörande adverb hava vanl. distributiv bet. (åsyfta en enhetlig kvantitet i sänder). T. ex.

Aln-, ark-, bataljons-, bit-, blad-, bunt-, del-, dussin-, famn-, flock-, glas-, grad-, grupp-, halvårs-, hop-, häfte(s)-, härads-, hög-, kann-, klas-, klass-, klump-, knipp-, kompani-, kvartals-, lass-, led-, läns-, mark-vis (om vikt), mass-, matsked(s)- ock te-sked(s)-, månads-, par-, parti-, period-, pluton-, portions-, pund- o. skålpund-, punkt-, rad-, rot(e)-, skikt-, skock-, socken-, stop-, stycke-, stånds-, ställ-, säck-, termins-, tim-, trupp-vis.

A nm. Med likartad bet. finnas några få nyare uttryck på *-vis* ss. subst. förenat med föregående prepos. *i*, troligen egentl. från danskan (om också möjliga att förklara ss. i svenskan bildade efter synonyma uttryck på *-tal* med prepos. *i*), såsom *i hundra-de-vis*, *i tusen-vis*, samt ss. variant till *i-lös* form *i dus-sin-vis*.

b) Till några subst. som beteckna till fartyg hörande fasta föremål.

Hithörande adverb brukas i sjömansspråk för att utmärka observerade föremåls läge i förhållande till det egna fartyget. Sådana äro: *Bakstags-, kortstags- o. långstags-vis*, *kranbalks-lärings-vis*.

c) Till några få subst. som hava avseende på yttre form: *Kors-vis*, *trapp-* el. *trappstegs-vis*.

d) Till subst. som hava avseende på upprepade eller alternerande rörelser.

Hos hithörande adv. svävar betydelsen av *-vis* på gränsen mellan dess mera egentliga bet. »i form av» ock den distributiva betydelsen. T. ex.

Dropp-, ryck-, stöt-, skvätt-, stänk-, våg-vis; skifte-, tur-, växel-vis.

e) Till andra slags subst., mäst verbalabstrakta.

Här har *-vis* den mera egentliga bet. »i form av, medelst» el. dyl. T. ex.

Anfalls-, antydning-, exempel-, förberedelse-, företrädes-, förklarings-, förskotts-, förslags-, försöks-, gissnings-, händelse-, inlednings-, jämförelse-, liknelse-, ordspråks-, proportions-, reservations-, rim-, ryktes-, samtals-, skämt-, slump-, tilläggs-,

*undantags-, underställnings-, upplysnings-, utmättnings-, önsk-
nings-vis*. Till ett icke ss. självständigt ord brukat subst.:
Tillnärmelse-vis (efter da. *tilnærmelses-vis*, t. *annäherungs-
weise*) med kortare biform *närmelse-vis*.

f) Till adjektiv.

α) Till oböjligt adj.: *Ömse-vis*.

β) Med oböjd form av ett böjligt adj. (enastående adverb-
bildning):

Blind-vis (t. *blinder-weise*).

γ) Till adj. i neutr. på *-t*; med undantag av *givet-vis*, en
nyare bildning efter *naturligtvis*, samtliga hörande till adj. på
-ig el. *-lig*, såsom:

*Anständigt-, begripligt-, beklagligt-, billigt-, förnuftigt-,
försiktigt-, förståndigt-, lyckligt-, möjligt-, naturligt-, onödigt-,
oskyldigt-, rimligt-, tillfälligt-, troligt-, vanligt-vis*.

Anm. Hithörande adv. hava för det mästa (dock fins
hövligtvis liktydigt med *hövligt* i G. H. T. 29 april 1899) en
från adv. på neutralt *-t* (om sådana finnas till samma adj.) något
avvikande betydelse. Till adj. på *-lig* tillkommer som tredje
form adv. på *-ligen*, hvilka kunna vara synonyma än med adv.
på *-ligt*, än med adv. på *-ligtvis*. Här några belysande exempel:

1) Till adj. på *-ig*:

Anständigt underhålla någon = på anständigt sätt; *an-
ständigtvis underhålla någon* = för anständighets skull.

Tillfälligt anställd = för visst tillfälle, tills vidare; *tillfäl-
ligtvis anställd* = genom en tillfällighet.

2) Till adj. på *-lig*:

Lyckligt eller *lyckligen avslutad* = på ett lyckligt sätt;
lyckligtvis avslutad = till all lycka, som lyckligt är (el. var).

Porträttet är naturligt målat; i annan mening *naturligtvis*
el. *naturligen målat* (icke utfört på annat sätt).

Han har tydligt skrivit sitt namn med egen hand; i annan
mening *tydligtvis* el. *tydligen* (såsom tydligt är) *skrivit sitt namn
med egen hand*.

Nybildning av adverb på *-vis* förekommer i ganska stor
utsträckning; närmare bestämt, i följande fall.

1) Adv. på *-vis* med distributiv betydelse bildas ofta till subst. som beteckna kvantiteter:

a) Bestämda kvantiteter, såsom:

α) Mått, vikter, antal; t. ex. *halvvalns-, mil-, meter-, kilo-, meter-vis; tunn-, halvtunns-, fjärdings-, kapp(e)-, halvstops-, kvarter-, liter-, hektoliter-, halvliter-vis; lod-, halvpund(s)-, centner-, kilo-, hekto-, halvkilo-vis; tjog-, halvtjogs-vis, toft-vis, halvdussinz-vis, val-vis* (om strömming).

β) Tidsdelar, t. ex.: *halvvecko-, halvmånads-, halvtimme-, minut-, sekund-, halvminuts-vis.*

b) Mera obestämda kvantiteter, utgörande självständiga delar av något större, såsom:

α) Samlingar av människor, t. ex.: *avdelnings-, divisions-, skvadrons-vis; fakultets-vis (fakultet-vis mot allmänna regeln i G. H. T. 27 okt. 1897), nations-vis* (om landskapsföreningar vid universitet), *kår-vis, fackförenings-vis, grad-vis* (inom ordenssällskap), *bänk-vis* (i skola eller i riksdagens kamrar), *ålders-vis* (elliptiskt om åldersklass: *folkmängden fördelad åldersvis*).

β) Territorier, t. ex.: *landskaps-, distrikts-, fögderi-, församlings-, kontrakts-, stifts-vis; kvarters-vis* (i stad).

γ) Delar av skrifter, t. ex. *kapitel-, paragraf-, sid-, spalt-vis.*

δ) Mått av varierande storlek; t. ex.: *butelj- o. halvbutelj(s)-vis, sup-vis* (om minuter av bränvin), *hyll-vis* (om böcker), *låd-vis* (om cigarrer o. s. v.); *skop-, ämbar-vis; skyl-, stack-vis.*

2) Adverb på *-vis* i mera egentlig bet. »i form av, medelst» bildas i stor utsträckning vid förefallande behov (icke sällan efter särskilda mönsterord, ibland egentl. genom lån från tyskan).

a) Till subst. avseende yttre form: *terrassvis* (i tidn.).

b) Till abstrakta subst.; t. ex.: *agentur-vis, allegori-vis (jfr liknelse-vis), analogi-, anekdot-vis, anings-vis* (t. *ahnungsweise*), *anknytnings-, avslutnings-, beräknings-vis, bihangs-vis* (t. *anhangsweise*), *deduktions- o. induktions-vis, depositions-, fortsättnings-, förkortnings-, förliknings-, förutsättnings-, handräknings-, imitations-, insinuations-, kommissions-, kompletterings-, kompromiss-, konklusions-, kontrakts-vis; bära lyftningsvis på båda händerna* (Heuman: Gramm. Studie öfver Santalspråket s. 72); *medlings-*

*förmedlings-, parodi-, petitions-, process-, rekonstruktions-, re-
visions-, reproduktions-, restitutions-, sammanfattnings-, samman-
knings-vis, supplements-vis* (jfr *tilläggs-vis*) o. s. v.

c) Enstaka bildning till ett uttryck, som icke fungerar som
bst., men i egenskap av förled i sammans. kan anses likställt
d abstrakt subst.: *interims-vis* (i samma bet. som det latinska
interim).

d) Till adj. på *-ig, -lig* i neutr. på *-t*, t. ex. *hövligt-vis* (se
an), *skäligt-vis* (jfr *billigt-vis*), *tydligt-vis* (jfr *naturligt-vis*,
ret-vis).

3) Även sådana adv. på *-vis* kunna nybildas, där bety-
sen svävar emellan den egentliga o. den distributiva.

a) Till abstrakta subst., t. ex.: *glimt-, klunk-, språng-, steg-
-, amorterings-, avbetalnings-, utminuterings-vis*.

b) Till verb, ett enstaka ex.: *strö-vis*.

värtes i de båda (även ss. adj. brukade) adv. *in-* o. *ut-*
ertes, i yngsta fsv. *in-* o. *utvärtis*, motsv. ä. da. *ind-* o. *ud-*
rtis; lånord från mlt., där skilda former blandat sig med hvar-
dra, nämligen:

1) Mlt. *-werdes* i **inwerdes* »inåt» (icke direkt uppvisat,
en att förutsätta vid sidan av *inwordes* i samma bet., jfr da.
tvortes) ock *ûtwerdes* »utåt», adverbial gen. sing. till adj.
rd- »vänd åt ett håll», gammal sidoförm till mlt. *ward-*, *wart*
varav sv. *-vart* i vissa adverb, se ovan).

2) Något av samma stam bildat adverb med *t* i st. f. stam-
tande *d*, såsom mlt. *-wert*, därjämte sannolikt ett yngre en-
vigt (dock icke i ordböcker antecknat) mlt. *-werts*, formellt
motsv. nht. *-wärts* o. ndl. *-waarts* i de likbetydande adverb
t. *in-*. *auswärts*, ndl. *in-*. *uitwaards*.

**Af Kongl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Upsala
utgifna skrifter.**

I kommission hos Akademiska Bokhandeln (C. J. Lundström) i *Upsala* och Otto Harrassowitz i *Leipzig*.

Band I (pris 10 kr. = 12 Mk).

- ERDMANN, A. Über die Heimat und den Namen der Angels.
PIEHL, K. Om betydelsen af termen kanon och lämpligheten af dess användning inom den egyptiska konstens historia.
ERDMANN, A. Die Grundbedeutung und Etymologie der Wörter Kleid und Fülz im Germanischen, nebst einem Exkurse.
BERMAN, E. O. Die Transscendentalphilosophie Fichte's und Schelling's, dargestellt und erläutert.
NORDWALL, J. E. Om svenska riksrådets utveckling mot centralisation under Gustaf II Adolf.

Band II (pris 10 kr. = 12 Mk).

- GÖDEL, V. Katalog öfver Upsala Universitets Biblioteks formländska och fornnorska handskrifter.
NYLANDER, K. U. Inledning till Psaltaren.
ALMKVIST, H. Mechilta Bo Pesachtraktaten med textkritiska noter, parallellställen ur Talmud och Midrasch, samt inledning och glossar.
DANIELSSON, O. A. De voce ΑΙΖΗΟΣ quaestio etymologica.
PERSSON, P. Nyare undersökningar på den Plautinska prosodiens område.

Band III, däraf utkommit:

- STAVE, E. Om källorna till 1526 års öfversättning af Nya Testamentet.
ALMKVIST, H. Ein türkisches Dragoman-Diplom aus dem vorigen Jahrhundert, in Faksimile herausgegeben und übersetzt.
BERMAN, E. O. Om Schleiermachers kritik af Kants och Fichtes sedeläror.
WALSTEIN, E. Der umlaut von a bei nicht syukopiertem u im altslawischen.
LUNDSTRÖM, V. Ein Columella-Excerptor aus dem 15. Jahrhundert.

Band IV, däraf utkommit:

- KJELLER, K. Rikssämsinstitutets utbildning i Sverige: historia.
STAVE, E. Om källorna till 1541 års öfversättning af Nya Testamentet.

Band V (pris 10 kr. = 12 Mk).

- SAHLIN, C. Y. Om den etiska seden.
ALMKVIST, H. Ein samaritanischer Brief an König Oscar, in Faksimile
herausgegeben und übersetzt. Mit einer Schrifttafel von J. Euting.
NOREEN, A. Svenska etymologier.
TAMM, F. Om avledningsändelser hos svenska substantiv, deras historia
ock nutida förekomst.
SUNDÉN, J. M. De tribunicia potestate a L. Sulla imminuta quaestiones.
LANDTMANSON, I. S. Trälldomens sista skede i Sverige. Ett kapitel ur
var äldre rätts historia.
JOHANSSON, K. F. Bidrag till Rigvedas tolkning.
WAHLUND, C. La belle Dame sans mercy. En fransk dikt.
EDFELDT, H. Om bevisen för Guds verklighet.
PIEHL, K. Quelques petites inscriptions provenant du temple d'Horas
à Edfou.
RIBBING, S. Prof. Chr. Jac. Boströms Föreläsningar i etiken, efter det
muntliga föredraget upptecknade och redigerade.
PERSSON, P. Om ett nyligen upptäckt fragment af en romersk kommu-
nallag.
v. SCHÉELE, F. Finnes det ett omedvetet sjäslif?
GEIJER, P. A. Historisk öfverblick af latinets *qui* och *qualis* fortsatta
som relativpronomina i de romanska spraken.
HJÄRNE, H. Svensk-ryska förhandlingar 1564-72. Erik XIV:s ryska
förbundsplaner.
DANIELSSON, O. A. Zur metrischen Dehnung im älteren griechischen Epos.

Band VI, däraf utkommit:

- LUNDSTRÖM, V. Prolegomena in Eunapii vitas philosophorum et sophistarum.
WADSTEN, E. Runskriften på Forsaringen, vart äldsta lagstadgande.
HALLENDORFF, C. Konung Augusts politik åren 1700--01. Ett bidrag.
TAMM, FREDR. Om avledningsändelser hos svenska adjektiv, deras histo-
ria ock nutida förekomst.

Flera af de i banden ingående skrifterna kunna äfven erhållas i särtryck.

BYGDÉN, L. Förteckning öfver tryckta och otryckta källor till landskapet
Uplands och Stocholms (s. 1). Historiskt-topografiska beskrifning,
förnämmande samt öfver Westniska samlingarna i Upsala Universitets
Bibliotek. Pelsjö 1877.

Stanford University Libraries

3 6105 124 412 177

P
57
T

**Stanford University Librari
Stanford, California**

Return this book on or before date due

--	--	--

